КООПЕРАТИВНА РЕСПУБЛИКА

ЕКОНОМІЧНО-СУСПІЛЬНИЙ МІСЯЧНИК

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТАЦІЇ: ЛЬВІВ, СЛОВАЦЬКОГО 14

1 ЛЮТНЯ 1930 | Ч. 2 | РІК ВИДАННЯ III

Головна небезпека ще перед нами.

Голоси нарікання на крізу сільського господарства, які роздаються зі всіх сторін, були до цього часу інспіровані головно кругами великих землевласників. Це й не дивниця, бо досі падали катастрофічно лише ціни збіжа, себто того сільського продукту, якого головним доставцем на ринок є велика земельна власність. Як довго кріза цін ще не захопила другої головної ділянки сільського господарства, а саме годівельної, дрібне рільництво не відчувало від того якоїсь більшої шкоди, а бідніший елємент на селі навіть радів, що може дешевше докупити те зерно, яке він завсігди докуповував до свойого господарства. Під цим зглядом є очевидна розбіжність економічних інтересів селянства і поміщицтва.

Та треба бути свідомим того, що в народнім господарстві все повязане з собою у один комлєкс; те що діється в одній ділянці може мати певні наслідки також для другої ділянки. Коли низькі ціни зернових продуктів стануть постійним явищем через довший час, коли зокрема цей спад цін стане помітним не тільки при закупах збіжа від продуцента, але ріжницю цю почне бачити і споживач, платячи менше за готовий хліб та муку, тоді може статися таке, що за цінами хліба зачнуть падати і ціни інших харчевих продуктів: мяса і товщів. Споживач може почати обмежувати консумцію мясних і взагалі звіринних продуктів, відживляючись більше мучними продуктами.

Покищо ще цей момент не настав, але деякі познаки зміни вже є. Наглий і значний спад цін яєць може бути наслідком більшої подачі яєць на ринках, у звязку з легкою зимою, але може тут бути також причиною зменшення попиту за яйцями на краєвих і закордонних ринках. В кожному разі вісти зі світових ринків говорять про слабий попит на цей товар, якого головним продуцентом є власне дрібне селянство. Що до другої важної ділянки — мясних і товщевих продуктів, то ринок масла уже виявляє знижкову тенденцію, що в цій порі не є природньою річю; тільки ринок мяса виявляє ще сталість. Не знаємо, як довго потреває цей стан, але не зашкодить нашому громадянству мати на увазі можливість зміни і в цій господарській ділянці. Актом хоч частинної самооборони в цім випадку буде швидка розбудова

кооперативного молочарства та експорту молочарських продуктів і кооперативний збут безріг до перерібки на бекони та розбудова власних мясарень при рухливіших кооперативах. І тому, як бачимо, саме життя примушує нас не стояти на місці в цій справі і не втішатися самими теоретичними розважаннями. Відповідальність провідної частини суспільства за велика, щоб можна було легковажити надвигаючу небезпеку.

Очевидно, що оборонна акція мусить іти одночасно ріжними шляхами, так як ріжноманітні є причини сучасної господарської скрути. При свойому малоземеллі, при податковому обтяженні та низькій оплаті за плоди своєї праці селянин не є вже далі в силі поносити коштів „індустріялізації“ Польщі, та видержувати всі її фінансові наслідки. Величава будова „Мосціц“ — тарнівської фабрики азотових погноїв — коштувала грубі міліони, але нема кому купувати тих погноїв. Чи не іронія? Міліони податкового гроша вложено у інші державні підприємства; сотні міліонів розкредитовано за десятиліття існування польської держави приватним, інколи зовсім фіктивним, промисловим, торговельним і банковим підприємствам. Одночасно через високі митні ставки забарикадовано кордони держави від напливу чужих промислових товарів. „Ножиці“ (розбіжність між цінами сільсько-господарських і промислових продуктів) стрижуть немилосерно вбогі селянські стріхи, не менше, як податкові тягарі на річ держави і самоврядування. Очевидно, що навіть дуже інтенсивна робота кооперативних і інших добровільних асоціяцій населення не вдіє чудес, якщо ніщо не зміниться в загальній господарській політиці держави. І тому і політична репрезентація українського населення в польській державі має важкий обовязок перед собою: яркими і правдивими красками вказати світові важкий сучасний стан на нашому селі та можливість ще його погіршення. Коли й не буде відси безпосередніх позитивних наслідків, то залишиться хоч чисте сумління у представників народу.

До найстарших, беручи історично, до корінних причин нашої нужди належить очевидно малоземелля і надмір робочих рук на селі. Це лихо набірає особливої загрози тепер, коли всі надії на збільшення родючости землі через інтенсифікацію управи ріллі належить відкласти. Високі, штучно державою і приватними промисловцями шрубовані ціни помічних погноїв роблять нерентовним їх уживання. При таких відносинах справа збільшення варстату праці нашого селянства шляхом основної земельної реформи стає тим більше пекучою. В звязку з тим стоять комасація і меліорація — все річи покищо відомі українському селові тільки з їх гарних назв.

Ось в грубих рисах ті конкретні завдання в ділянці с.-г. продукції, що вижидають на добровольців, які візьмуть на свої плечі тягар їх здійснювання. Нерозривно з ними звязані завдання в области товарового і грошевого обігу на селі і з селом. Примітивність нашої торговельної орґанізації та майже цілковита відсутність орґанізації кредиту доповнюють сумний образ сучасности і домагаються активного вмішання свідомих громадських діячів.

Не твердимо, що навіть при найбільших зусиллях сучасних наших сил вдасться в і д в е р н у т и загрожуючу нам катастрофу. Та з л а г і д н и т и її можна би в деякій мірі при максимальному напру-

женні всіх українських сил. На якій позиції хтоб не стояв, нехай памятає, що навіть його особа та його праця може заважити на долі справи. Відповідальні керівничі установи нашої економіки повинні обдумати плян оборонної акції. Небезпека, яка загрожує нашому народньому господарству повинна згуртувати біля реальної акції всі творчі сили нації. На місце традиційного безрадного розводження руками, повинно прийти те, що Німець зове **trotzig sein**; небезпеці треба протиставити чоло, а не плечі. **(К).**

НАРОДНЄ ГОСПОДАРСТВО.

Система Солярі — один із способів розрішення сучасної кризи збіжевої господарки.

(Закінчення*).

Від р. 1914 стала випробовувати у Солярі в первісному її вигляді Носівська с.-г. досвідна стація на Чернигівщині, директором якої був і є аґроном С. П. Кулжинський. же в перших виданнях стацій**), що написані на підставі наслідків і спроб за рр. 1914—17, відмічається С. Кулжинським надзвичайно сильний вплив конюшини + суперфосфату, що вноситься під овес + конюшину, на піднесення родючости землі. Спроби ці провадилися в такій трипільній озимині:

1. овес з підсівом конюшини; 2. конюшина на один укіс і після того конюшиновий пар; 3. озиме жито. Суперфосфат вносився під овес з підсівом конюшини в кількости 45 кґ. P_2O_5, або 300 кґ. суперфосфату на 1 га. Збільшення врожаю на 1 га були наступні: 7,5 м. сот. зерна, вівса та озимого жита + 20 м. сот. соломи і полови, вівса і озимого жита + 6 м. сотн. сіна-конюшини. Якщо перевести ці збільшення врожаїв на гроші і скласти, то вартість збільшень врожаю з одного га за 3 роки сягає (приблизно) вартости 12 м. сотн. зерна жита. Разом з тим С. Кулжинський помітив, що є велика ріжниця між впливом суперфосфату на зріст та врожай вівса в першій ротації сівозміни (коли овес приходив на поле, яке багато років засівалось лише збіжам) і впливом його на зріст та врожай вівса в 2-ій та 3-ій ротаціях сівозміни — на 4 та 7 рік після внесення суперфосфату (коли овес приходив на поле другою ростиною по конюшині). В першій ротації (після збіжа) суперфосфат збільшував врожай на + 0,8 м. сотн. з 1 га, в другій — на + 3,3 м. сотн., а в третій — на + 8,4 м. сотн. з 1 га. Так

---

*) Див. „Кооп. Республ." за січень 1930, ст. 6.

**) С. П. Кулжинскій: „Клевер в толокѣ", Нѣжин. 1918. та С. П. Кулжинскій: „Искусственныя удобрения и клевер". Нѣжин. 1918.

само жито після конюшини давало біля 4 м. сотн. з 1 га, збільшення врожаю (це був другий рік після внесення суперфосфату), в той час як жито після ярої віки, під яку вносився суперфосфат, дало лише $1^{1}/_{2}$ м. сотн. збільшення врожаю (це був той самий рік, коли вносився суперфосфат). А навіть там, де суперфосфат вносився безпосередньо під жито (але в сівозміні без метеликоцвітних ростин) збільшення врожаю не було більше 2 м. сотн. з 1 га. Взагалі в збіжевих сівозмінах Носівки збільшення врожаю від фосфатів пересічно за багато років — лише 1,0 — 1,2 м. сотн. з 1 га, а в конюшинних сівозмінах (фосфати після конюшини — на конюшинище) збільшення врожаю від такої самої кількости суперфосфату — 3,7—4,5 м. сотн. на житі і + 1,5—2,2 м. сотн. на вівсі. Присутність в сівозміні конюшини завше сильно збільшувала вплив суперфосфату — отже збільшувала силу впливу мінерального угноєння. Тому С. Кулжинського особливо зацікавив вплив фосфатів на конюшині, і в дальших виданнях Носівської стації ми вже не знаходимо даних про вплив фосфатів, що вносяться перед конюшиною, — лише дані про вплив фосфатів, що вносяться після конюшини — на конюшинище. Ця своєрідна модифікація системи Солярі дуже нагадує систему „вічного жита“ з сераделею, де фосфати попадають одночасно і після метеликоцвітної ростини і перед нею (майбутнім весняним посівом її). Те саме, лише в трохи розтягненому вигляді, бачимо й на Носівській станції в її трипіллю — тут фосфати (разом з тим і ліпші фізичні та технічні властивости ґрунту) приходять на конюшинище, а разом з тим і перед конюшиною, яка прийде на це поле за два роки. Ми вважаємо, цю модифікацію (фосфати — на конюшинище), яку маємо всі підстави назвати модифікацією Кулжинського, менш доцільною ніж первісна система Солярі (фосфор + калій перед конюшиною). Цеї-ж думки тримається і проф. Вороніжського Сільсько-Господарського Інституту Якушкин. Одначе не можна не признати їй і певної рації, бо, без сумніву, метеликоцвітна ростина протягом свого зросту переводить більшу частину розчинних солів фосфору та калію в мало розчинні орґано-мінеральні сполучення, які лише поволі розкладаються і поволі постачають ґрунтові розчинні солі фосфору та калія. Тому ростина, що йде після метеликоцвітної ростини, може відчувати недостачу в солях фосфора та калія, особливо в перші менти свого життя. Внесення в цьому випадку легко розчинних солей фосфору та калія в половинному розмірі, наприклад, напевно буде доцільне.

При дальших спробах на досвідних стаціях Наддніпрянщини зясувалось, що далеко не всі многолітні метеликоцвітні трави надаються до уживання їх разом з мінеральними погноями. Так, наприклад, еспарцет (*Onobrychis sativa*) не показував збільшення врожаю трави і сіна при висіві його на угноєному полі. Збільшення врожаю від угноєння показали скрізь лише конюшина та люцерка. Так само і збільшення врожаю наступної за травою ростини помічалося в найбільшій мірі після конюшини, як що це був район, придатний для неї. Отже — Солярі дуже влучно вибрав для своеї системи якраз конюшину, умови для зросту якої в більшости країн Західньої Европи дуже сприятливі. Так само влучно вибрав він і погної, бо фактично система Солярі в хемічному відношенні заміняє повне мінеральне угноєння (фосфор + калій + азот бактерій), якого так потрібують ґрунти західньої Ев-

ропи, здебільшого легкі або ясні. Але крім хемічного впливу система Солярі ще сильно поліпшує й фізичні властивости ґрунту, чого теж дуже часто потрібують ґрунти Західньої Европи.

5. Дальші поліпшення системи Солярі.

Система Солярі складається з трьох компонентів: конюшини, фосфорово-кислого та калійного погною. Але с.-г. наука і с.-г. практика Західної Европи зібрали багато фактів про неґативний вплив калійних погноїв (і почасти Чілійської салітри) на структуру та фізичні властивості польових ґрунтів*). Пояснюється це тим, що катіон калій (натрій) витиснює з вбирального комплєксу в ґрунті катіон кальцій, і після цього ґрунт тратить свій аґґреґатний стан, бо аґґреґатний стан ґрунту залежить від властивостей катіона, що є поглинений комплєксом суспензоїдів та колоїдів ґрунту — його „вбиральним комплєксом". Аґґреґатний стан ґрунту обумовлюється поглиненням двовалентного металю — кальція. Як лише катіон кальція шляхом обмінного розкладу заміщується катіоном одновалентного металю, — так суспензоїди ґрунту позбавляються своєї аґґреґатности, і ціла маса ґрунту набуває роздільно-зернистого стану (роспилюється, попеліє). Роспилений (зпопелілий) ґрунт зле вбирає воду і повітря, але сильно випарює воду в атмосферу — тому дуже часто після угноєння калійними солями помічається не піднесення, а зниження врожайности полів. Сільсько-господарська практика Данії, Бельґії, Голяндії, як рівнож Німеччини, Швеції та Франції виробила наступний спосіб уживання калійних погноїв: угноюють не поля, а луки, і на поля вивозять перепрілий гній-обірник, що його одержують від згодовування продуктивній худобі сіна з угноєних калієм лук. Разом з обірником приходить на поле також багато кальція, який вирівнює неґативний вплив калія та крім того й поступлення калійних солів з обірнику в ґрунт йде не відразу, а поволі — в міру розкладу орґанічних річовин в обірнику, так що ростини, які в цей час ростуть на полі, мають повну можливість перехватити калійні соли раніше, ніж почалась обмінна реакція.

Але й самі метеликоцвітні ростини, особливо ті з них, які мають багато тоненьких корінців у верхньому шарі, як от конюшина, сераделa, люпін, переносять багато кальція з нищих шарів ґрунту у верхній шар, і тим також сприяють створенню аґґреґатної структури в верхніх шарах ґрунту.

Все це говорить за те, що з системи Солярі треба-б виключити пряме угноєння полів калійними погноями і замінити його угноєнням обірником, що був збагачений на калій, який вносився на луки. За це говорить також і та обставина, що метеликоцвітні ростини взагалі дуже вдячні за уміщення їх в сівозміни блище до угноєння обірником, напр. 2-ою—3-ою ростиною по обірнику. Оскільки-ж гній-обірник в умовах Західно-Українських Земель найдоцільніше вносити перед бараболею і взагалі перед просапними ростинами, то зявляється бажаним присутність в кожній сівозміні наступного комплєксу культури:

N-ий рік — бараболя і просапні по гною-обірнику;

*) В. Р. Вильямс. Общее земледелие с основами почвоведения. Мск. 1928.

N-ий + 1-ий рік — озиме чи яре збіжа з підсівом конюшини по фосфорово-кислих погноях;
N-ий + 2-ий рік — конюшина.

Ми згадували вже, що в багатьох місцевостях при вживанні системи Солярі вживають не конюшини, а сумішки конюшини з тимоткою. Цим досягається кілька позітивних наслідків: а) тому, що конюшина і тимотка мають ріжні біольоґічні властивости, напр., коріння тимотки розповсюджується переважно в верхніх шарах ґрунту, а коріння конюшини проходять і в глибші шари; тимотка потрібує мінерального відживлення, з значною кількістю азоту в ньому — конюшина азоту з ґрунту не потрібує, а ще, навпаки, на азот ґрунт збагачує; конюшина забирає з ґрунту багато кальція — тимотка потрібує його мало; конюшина розвивається енерґійно перші два роки свого життя і далі — вимирає, тимотка розвивається добре лише з третього року життя — все це приводить до того, що сумішка конюшини з тимоткою дає врожай трави й сіна більший, рівніший (з меншими хилитаннями по роках) і тримається (не вигибає) на полі довше, ніж чистий посів конюшини, чи чистий посів тимотки, хоча ріжниця в урожаях невелика; б) трава сумішки просихає швидше й ліпше, ніж трава чистого посіву конюшини, з огляду на повітропроводність стебел тимотки і присутність в ній великої кількости кременевих сполучень; в) сільсько-господарські тварини нормальніше стравлюють траву і сіно сумішки, значно багатше на білковини, ніж сіно чистого посіву тимотки, — тімпаніт у тварин при годівлі травою і сіном сумішки майже не трапляється, в той час, як при годівлі конюшиною — це часте зявище; г) структура ґрунту відновлюється під посівом сумішки ліпше та стає міцнішою, ніж під посівом конюшини, і в той-же час ґрунт під посівом сумішки сильніше збогачується на азот, ніж при посіві чистої тимотки.

Все це разом взяте, говорить за те, що сумішка конюшини з тимоткою, особливо в місцевостях зі значною кількістю атмосферичних опадів (напр. в горах) та з тяжкими і вогкими ґрунтами, є безумовно ліпшим компонентом системи Солярі, ніж чистий посів конюшини. Це твердження можна розширити і узагальнити, а то в той спосіб, що взагалі сумішки метеликоцвітних многолітніх трав з многолітніми травами з родини Gramineae є ліпшим компонентом системи Солярі, ніж чистий посів тої-ж метеликоцвітної многолітньої трави, — лише треба належно підібрати трави одну до одної. Так, наприклад, відомий швайцарський вчений Ф. Штеблєр (F. Stebler) радить для полів такі сумішки*): (Див. табл. на ст. 47).

При вживанні сумішок виникає питання скільки-ж років буде вигідно користуватися травою? Є місцевости, де може бути вигідним навіть 3-4-5-річне користування (напр. в дуже вогких чи в дуже сухих місцевостях, в горах і т. п.), але в більшости випадків користуються сумішками лише 1—2 роки (життя сумішки 2—3 роки). За цей час деякі трави, напр. тимотка ще не встигнуть навіть і розвинутись. Щоб вийти з цього положення, а також з огляду на те, що весняний посів

*) Ф. Г. Штеблєр: Возделывание кормовых растений. Перевод с немецкого под ред. проф. В. А. Харченко. Мск. 1928.

Для яких ґрунтів?	Скільки рок. користув.	Які трави?	% кожного насіння	Кількість насіння на 1 га	
				кілогр.	кіло-%%
1. Гарних середне-тяжких ґрунтів	1—2 р.	Черв. конюшина + італ. райграс	90 10	25,9 6,0	2277 456
2. Гарних — тяжких . .	2—3 р.	Черв. конюшина + тимотка .	85 15	24.5 3,6	2151 314
3. Середньо-тяжких і тяжких	2—3 р.	Черв. конюшина + Тимотка + Італ-райґр. . .	85 10 5	24,5 2,4 3,0	2151 209 228
4. Мокро-холодних ґрунтів і високих місцевостей	2—3 р.	Шведська конюшина + тимотка	75 25	13,1 6,0	1024 523
5. Тяжких холодних ґрунтів і високих місцевостей	2 3 р.	Швед. конюшина + черв. конюш. + тимотка	40 45 15	7,0 13,0 3,6	546 1139 314
6. Глибоких з немокрим підґрунтям	4—5 р.	Люцерна + купчатка (Dactylis glomerata) . .	90 10	34,9 5,0	3069 285
7. Що підходять для еспарцету	3—4 р.	Еспарцет + франц. райґрас (Avena clatior) .	85 15	206,1 11,3	18139 551

тимотки на полях рідко коли вдається, радять, як покровну ростину, брати озиме збіжа і до нього зараз-же в осени при посіві підсівати тимотку, а наступної весни — конюшину. Тоді в першому році користування (2-ий рік життя конюшини і 3-й тимотки) сумішка дуже добре розвинеться і дасть значний урожай. На київській краєвій досвідній стації пробують тепер висівати з осени і конюшину*). Одначе ми гадаємо, що конюшина при осінньому підсіві не кожного року і не в кожній місцевості встигне до зими належно вкорінитися та добре перезимує. Наколиб всеж таки осінній підсів конюшини в будь-якій місцевости щороку удавався, то це був би дуже вигідний спосіб управи конюшнно-тимоткової сумішки, бо за 2 роки життя сумішки господар міг би зібрати три укоси трави, за 3 роки життя — 5 укосів.

Зі збільшенням числа укосів трави чи зі збільшенням числа років користування травою, очевидно, буде наступати сильніше виснаження ґрунту на соли фосфору та калія, тому, в цьому випадку, доведеться фосфорово-калійне угноєння вносити не лише перед збіжа, до якого підсівається сумішка трав, але також й по травах (на лист) приблизно після 2—3-го укосу трави та при заорюванні дернини трав (модифікація Кулжинського).

Що до часу заорювання конюшинища, чи взагалі стернища трав, то проф. Вільямс настоює на тому, що ця робота мусить провадитись

*) Короткий огляд роботи Київської Краєвої с.-г. Досліді стації. Київ, 1929.

обовязково пізньої осени, щоб в цей спосіб орґанічні рештки в дернині поставити в умови осіннього анаеробіозіса і викликати витворення ульмінової кислини, яка в зимі від морозів випаде в формі ульміну і з цементує аґґреґатні частини ґрунту**). Це значить, що безпосередній посів озимини зараз-же після трав (по скибі) мусить відпасти.

Нарешті зясувалось, що при посіві метеликоцвітних ростин в перший раз на якомусь полі конче необхідна інокуляція, себто защеплення бульбочкових бактерій чи то до ґрунту, чи до насіння, і що цей спосіб сильно підсилює вплив системи Солярі на ґрунт.

6. Остаточна модифікація системи Солярі.

Ми вважаємо, що треба брати під увагу всі дотепер запропоновані модифікації і поліпшення системи Солярі та сідеральних систем, міняючи в системі Солярі відповідно до умов підсоння та ґрунту два головних її компоненти, а то: а) видовий склад травяної сумішки та б) форму, розмір (кількість) і час внесення фосфорово-кислого угноєння.

Конкретно для звязаних ґрунтів (глин, тяжких суглинків, чорноземів на глині) з Заіхдньої України під Польщею найдоцільнішою модифікацією системи Солярі, мабуть, буде наступна:

N-ий рік — бараболя і просапні по гною-обірнику;

N + 1-ий рік — озиме чи яре збіжа з підсівом конюшини (чи сумішки конюшини з тимоткою) по 150—200 кґ. на 1 га томасини, або костяного борошна чи по 300—400 кґ. на 1 га дрібно-меленого фосфориту;

N + 2-ий рік — конюшина (або конюшина + тимотка);

N + 3-ій рік — бараболя, просапні, коноплі, лен, просо — все по 150—200 кґ. на 1 га суперфосфату.

Для пісків і супісків (почасти суглинків та глин) з Західньої України під Польщею найдоцільнішою модифікацією системи Солярі, мабуть буде наступна:

N-ий рік — бараболя по зеленому угноєнні + гній-обірник;

N + 1-ий — люпін на насіння по 200—250 кґ. на 1 га томасини чи костяного борошна, або по 400—500 кґ. на 1 га дрібно-меленого фосфориту;

N + 2-ий — озиме чи яре збіжа по 200—250 кґ. на 1 га томасини або костяного борошна з підсівом серaделі, яка заорюється на зелене угноєння, абож яре збіжа і після нього по стерні — післяжнивний люпін.

Крім того на західно-українських пісках в Польщі необхідно випробовувати буркун (**Melilotus albus**), заячу конюшину (**Anthylis vulneraria**) та хмельову люцерку (**Medicago lupulina**), як евентуальні компоненти системи Солярі. Також треба випробувати вплив підтинання коріння (пікіровку) на зріст метеликоцвітних ростин.

Взагалі питання про остаточну модифікацію системи Солярі ще не можна вважати за розрішене. Необхідно перевести чимало многолітніх досвідів, щоб остаточно встановити для кожного району найбільш пристосовані до умов району модифікації. Так напр., можна

**) Проф. В. Р. Вильямс. Общее земледелие с основами почвоведения. Мск. 1928.

думати, що на тяжких і вогких ґрунтах українських земель під Польщею доцільно буде, як то радить Штеблер*), замінити червону конюшину шведською конюшиною**), але крім того — висівати її стрічковим або широкорядковим посівом і протягом веґетації вулички (міжряддя) просапувати в цілях збільшення аерації ґрунту.

Взагалі можна сказати, що коли для одержання найбільшого врожаю якоїсь культури ми мусимо поставити її в оптімальні для неї умови, зреґулювавши відповідно до потреб ростини всі 5 головних факторів зросту ростини (тепло, світ, воду, повітря, мінеральний відживлюючий режим), то відносно метеликоцвітних ростин (і їх сумішок зтравами з родини Gramineae) наша увага мусить бути подвійною і потрійною. Кожне поліпшення умов зросту метеликоцвітної ростини (і сумішок) приносить не лише збільшення врожаю її самої (як і у інших ростин), але й в незрівнянній мірі збільшує родючість ґрунту на даному полі на де-кілька років вперед. Звідціля — кожний культурний захід, вжитий відносно метеликоцвітних ростин (і сумішок) — будь-то своєчасна й глибока оранка, угноєння, інокуляція, рядковий належно-густий посів, підпушування між рядками чи скородження, дренаж у вохких місцевостях, чи поливання — в сухих, селекція продуктивних рас і посів сортовим насінням і т. п., — як що лише цей захід дійсно усовує чи змягчує якийсь мінімум, — подвійно оплачується в господарстві.

Отже найперша й найбільша увага аґрономів і господарів — метеликоцвітним ростинам! Широко студіюймо на досвідних полях, розроблюймо й пропаґуймо систему Солярі, розуміючи її в широкому обсязі — як комбінацію посіву метеликоцвітних ростин (та їх сумішок) з цілим комплексом необхідних для успішности розвитку їх аґрікультурних заходів! В цей спосіб найдешевше і найшвидше збогатимо наші ґрунти на дешевий азот, поліпшимо їх стуктуру, відновимо їх родючість.

Доц. Віктор Доманицький.

Економічні пересуди

Помічення і вільні рефлексії.

I.

„У НАС НЕМА КАПІТАЛІВ!"

Цю фразу почуєте на кожнім кроці, в кожнім льокалі, де двох українців забалакає на господарські теми, вичитаєте її чи не в кожній статті...

А одначе... вважаємо помилкою повищу стереотипну фразу, фразу, яка стала наче складовою частиною Українця (відомо, що за

*) Ф. Г. Штеблер. Возделывание кормовых растений. Мск. 1928.

**) Випробуване мною при системі Солярі на Підкарпатті (тяжкі суглинки) з дуже добрим успіхом. — О. Луцький.

б. Росії громадянин складався з тіла, душі і паспорту; громадянин сучасної Польщі складається з тіла, душі і з одягу, купленого на рати; західний Українець має до того ще одну прикмету: віру в свою абсолютну нікчемність і безсилля).

Бо що таке капітал?

Замісць того, щоби писати довгі і учені трактати, візьмемо пару прикладів з життя.

Іван Іванович вложив 100.000 долярів у підприємство, скажім у млин. Що це? Капітал чи ні? Очевидно, що так. Цеж зовсім реальні 100 тисяч, та ще не чого будь, а справжніських долярів! Іван Іванович перемінив американські папірчики у певну кількіст ґрунту, водних споруджень, будинок, у млинарські вальці, питлі, сита, патерностри і т. д. і т. д., у певну кількість міхів, збіжа і муки, у конторське оборудування і т. д.

Що це? — капітал чи ні? — Безумовно, що так, принаймні по думці клясиків політичної економії, які під капіталом розуміли реальні, матеріяльні предмети, результат давнішої продукції, збережений від споживання і призначений для нової продукції

Та не пройшло богато часу і з капіталом нашого Івана Івановича зачинають робитися дивні речі. Як буває часом, що падуть курси акцій, так зачав падати курс, себто слава підприємства Ів. Івановича. Млин більше стояв, як працював, роботи на замовлення було небогато, мелення на власний рахунок чомусь мало оплачувалося, а будинки старіються, питлі, сита і вальці трохи правда зужилися, а більше виходять з моди. Одним словом, як колись всі знали, що Івана Івановича підприємство коштує сто тисяч долярів, так днесь і дурний не цінить його більше, як на 50.000. Питання: скільки капіталу має Іван Іванович нині?

Та ясно, що всього 50.000 долярів.

Деж ділися других 50.000? — Капітал І. Івановича почав „корчитися" з моментом, коли сума реальних предметів, закуплена за його гроші, стала втрачати зарібкову вартість, як певний господарський комплекс. Сума накопиченого Ів. Івановичем капіталу у виді інвентаря, уряджень, товарів і наймлених людських сил мала в з а г а л і якусь вартість лише остільки, оскільки, пущена в рух, давала капіталістові прибутки. В практиці капіталістичного світа усталився навіть звичай: таксувати висоту чийогось майна після доходу, який це майно приносить. Дохід цей помножується якоюсь відомою, для кожної бранжі окремою цифрою і так приходять до встановлення вартости капіталу. Коли, приміром, орендований кусок землі приносить 10 дол. оренди, тоді вартість цього куска землі оцінюють звичайно в яких 300 дол., числячи, що земля несе приблизно 3% чистої ренти*). Коли отже наша ділянка ґрунту дає ще менший дохід, прим. всього 5 долярів, тоді вартість цеї ділянки будуть цінити на половину менше — отже всього в 150 дол. Це буде „курс" нашої ділянки; він то паде, то йде

---

*) Виводимо з формули обчислення відсотку — як відомо ця формула є: д (дохід) $= \frac{\text{к (капітал)}}{100} \cdot$ с (стопа відсоткова). Відси к $=$ д $\cdot \frac{100}{\text{с}} \cdot$ Під „с" розуміємо тут цю стопу, яку дає пересічно даний рід льокати капіталу.

вгору так само, як на біржі, курс акцій промислового підприємства або курс золотого чи „долярівки“.

Значиться, коли підприємство Івана Івановича почало давати менші прибутки, то з тим моментом почала падати ринкова вартість вложеного ним капіталу, а тим самим почав зменшуватися і „капітал“ нашого приятеля.

Бо що-ж таке врешті-решт капітал?

Вже зі всього, що досі сказано, видно, що капітал це не така собі проста, а дуже і дуже загадкова річ. Був, напевно був — і ось раптом його на половину не стало! Не згоріли-ж ні будинки, не завалилися водні канали, є і всі машини — а все до купи цінують на половину менше, як воно коштувало.

Попробуймо розкрити загадку: капітал, це в данім випадку не самі тільки поодинокі речі. Капітал підприємства, його зарібкова база, підстава його сили і експанзії — це не сама механічна сума мертвих річей. Це розумна організація цих річей, це добрий склад персоналу, це зручне примінення до умов ринку, використання конюнктури, це добре керовництво, як технічне, так торговельне, це добра збіжева база для млина, добра слава між клієнтелею і т. д. і т. д. Тільки сума цих всіх елементів вкупі взята дає „капітал“ чи вірніше „капітали“ підприємства. Поставте ви млин хоч з наймодернішим оборудуванням, але в пустині Сагарі, то ясна річ, що це не буде ніякий „капітал“, хочби на те діло загирено міліони грошевих одиниць!

Капітал — це отже сума дібраної матеріяльної субстанції плюс певна кількість психічних дібр, плюс сприяючі для даного діла соціяльні умовини. Іншими словами „капітал“ має три форми вияву: матеріяльну, психічну і соціяльну. Тільки взявши під розвагу справу з усіх тих трьох сторін, можемо дати належну оцінку величини (чи „вартости“) конкретного капіталу.

Візьмім другий приклад, який нам допоможе ще краще зрозуміти суть річи. Хтось почав „інтерес“ з малими копійками, або навіть без них, але вложив в справу стільки енерґії, помисловости, орґанізаційного хисту, розуміння потреб ринку (психічний чинник) і зумів витворити довкруги свого підприємства настільки сприятливу опінію (соціяльний фактор), що підприємство почало розростатися. Евентуально він міг досягти цієї мети також нищими що до вартости засобами: підступом, обманом клієнтелі, несолідною конкуренцією, що є також свого рода „психічним фактором“. Як-би там врешті не було, нині пан „Х“ є, як каже опінія, поважним „капіталістом“, себто власником капіталу. Відкіля взявся цей капітал? Очевидно, що головно дякуючи діянню „нематеріяльного“ чинника, т. зв. психічних капіталів. Нематеряльне переходить (частинно) в матеріяльне, збільшуючи нагромадження товарів, будинків, інвентаря, згл. гроша і грошевих претенсій (теж форма капіталу).

Або ще інший випадок, цим разом з історії кооперації: рочдельська кооператива зачала з „матеріяльним“ капіталом у смішно малому розмірі буквально 56 пенсів (28 членів по 2 пенси тижневої дрібної ощадности, отже перший тиждень дав 56 пенсів!). Днесь ця сама кооператива має самого тільки уділового капіталу (в р. 1920) 442 тис. фунтів штерлінґів, не кажучи про резервові фонди!

Що правда, „капітал“ капіталістичного підприємства не є те саме, що капітал кооперативи і ми й не думаємо мірити одною міркою „капіталу“ рочдельської кооперативи з „капіталом“ Івана Івановича чи пана Ікса. „Капітал“ кооперативи, себто вартість її майна не має „курсу“, не є предметом цікавости біржі. А це просто тому, що він не є „на продаж“, а його уділи не є акціями, не є джерелом нетрудового зиску, не є предметом спекуляції. Та нам ходить про що інше — про зрозуміння, що „капітал“, все одно чи приватний, чи кооперативний, це не є сама тільки матерія, що в рівній, а може навіть більшій мірі капіталом є ріжні матеріяльні чинники, оскільки вони виявляються економічно-творчими. В данім випадку, що до Рочделя, його основоположники, „піоніри справедливости“, як вони себе самі прозвали, вложили, щоправда, смішно мало матеріяльного капіталу в розпочате діло, але зате моральний вклад: ідейности, витревалости і головно — ширшої соціяльної програми, яку вони виложили вже в своїм відомім „маніфесті“ був величезний. Це була господарсько-соціяльна програма, розчислена на цілі десятиліття. Очевидно, що такі морально-психічні стимули мали дані для того, щоби стати рушійною силою для поколінь, на очах яких виростало і творилося рочдельське діло. Моральна, отже т. зв. „імматеріяльна“ енерґія переходила у форму енерґії кінетичної, а в слід за тим матеріяльної, збільшуючи таким чином капітали установи.

І тут, як нам здається, ми дійшли до кореня річей. Капітал зі своїми трьома формами прояву, є всетаки щось одне. Хоч має три форми проявлення, а все таки він є щось одне. Та ще при тім всім найцікавіше те, що одне проявлення капіталу має можливість переходити в друге. Індивідуальні здібности і запопадливість керовників господарства (моральний капітал) можуть конкретизуватися в формі збільшення матеріяльної субстанції підприємства; соціяльні умовини і течії впливають в рівній мірі на зменшення чи збільшення грошевої сили капіталу. І наоборот: матеріяльний капітал може переходити у форму нематеріяльну (прим. коштом видатків на кооп. пропаґанду збільшується в суспільстві запас моральних кооперативних сил і змагань; видатки приватної фірми на рекляму підносять опінію про фірму та скріплюють таким чином „соціяльний капітал“ підприємства).

Моральний і соціяльний капітали це не є, як бачимо, якась фантазія чи „теорія“ (в нас люде не люблять „теорій“!) — а річ, так само, а може й ще більш реальна, як матеріяльний капітал. Річ тільки в цьому, що цей останній вид капіталу, готові гроші, будинки, товари — це фізично-видимі річи, тоді, як ті два перші проявлення капіталу, є річи „невидимі“ фізично.

Та час уже всім примиритися з тим, що не все є реальне, що підпадає під наших пять змислів; що є позатим, може ще більш реальний світ відчувань, відносин, прав, обовязків, змагань, хотіння, любови, ненависти, ідей та ідеалів і т. д., який, хто зна, чи не сильніший за т. зв. матеріяльний світ. Отже той власне фізично невидимий комплекс чинників має для господарського життя значіння не менше, як для суспільного, наукового, релігійного і т. д. В господарських відносинах це є певний засіб — заризикуймо вислів — космічної енерґії, котра, як всяка енерґія, має можливість зміняти свою форму. Відома

в природознавстві і фільософії теорія про те, що матеріяльний світ є тільки формою проявлення космічної енерґії, хоч як досі спірна в тій области знання, може на своє підпертя прикликати анальоґії з нашої економічної ділянки. Тут не підлягає ніякому сувніву, що психічна енерґія, вжита розумно і доцільно, не пропадає марно, а має можливість перейти у вид енерґії матеріяльної. В понятті капіталу границя між матеріяльним і нематеріяльним настільки затирається, що дійсно годі опертися враженню, що тут маємо діло з чимось одним, суцільним*).

Caeterum censemus: хто має хочби й небагато капіталу в матеріяльному вигляді, але має його чимало у психічно-моральній та соціяльній формі — той не пропаща людина. Те саме можна сказати про комплекси людей — суспільства.

Практичний-же висновок з цього такий: коли українське суспільство й справді покищо убоге на капітал у матеріяльному виді, то з того ще не виходить, що справа безнадійна. Головне, щоби був капітал моральний і соціяльний: щоб було сильне хотіння робити творчу економічну роботу, будувати свій власний апарат продукції, обміну і кредиту, відповідна методика господарського будівництва (спеціяльний натиск на кооперативну форму господарського будівництва, як найраціональнішу), великий запас етики і моральної міці, необхідний особливо там, де „грішми пахне“, добра фахова підготовка (для чого необхідне фахове шкільництво!) і, що теж немаловажне, великий резервуар віри у власні сили.

Це більш-менш з катеґорії „індивідуальних психічних капіталів“. З соціяльних капіталів входить на увагу перш усього виховання широких мас народу в пересвідченні, що будування своїх суспільних економічних орґанізацій, якими є кооперативні установи, має на оці добро іменно всього загалу, а не зиск одиниць та що довкруги цих установ належить створити відповідну атмосферу зичливости, любови та демократичної контрольности.

При здійсненні повищих вимог мусять помалу зростати суспільні капітали. Іменно помалу, з маленького до більшого, бо тільки ще є запорукою певности діла. Спеціяльно кооперативне діло не може виростати відразу готовим у всім своїм блеску, як вискочила богиня Атена у повній зброї з голови Зевеса. Всі великі кооперативні установи розвивалися з маленьких завязків. Також Форд виріс з маленького. Надії на готові капітали, що мають впасти на нас, як золотий дощ, є нездорові, навіть шкідливі, не тільки під виховним зглядом, але й з практичних зглядів. Спеціяльно Українцям, не досить ще виробленим у економічному будівництві, краще починати з маленького і свого. Хіба історія довоєнного Союза для збуту худоби і кредитівок ще маловчаюча?

Величезний духовий здвиг української нації, здвиг психічної енерґії в час революції не пройшов марне. Значна частина цеї розво-

*) Візьмім прим. таку буденну річ, як гроші. Що це, матеріяльна чи нематеріяльна річ? Всякий скаже: безумовно матеріяльна. Колиж добре вдумається в справу, то за куском паперу побачить тільки певне зобовязання держави, яка видала грошевий банкнот. Очевидно, що це зобовязання держави має лише на стільки реальну вартість, на скільки реальною є сила самої держави.

рушеної енерґії українських атомів вже перемінилися у форму кінетичну, створивши по цей бік рижської смуги близько трьохтисячну сітку кооперативних обєднань. Не дати завмерти цій молекулярній енерґії, використати всі її можливости — ось завдання свідомих членів суспільства.

Цей запас розбурханої суспільної енерґії — це в даний мент великий резервуар моральних капіталів. Дальша переміна цеї енерґії прийде сама собою. Вона здійсниться у формі поважних оборотів кооперативних установ, великих резерв, численних будинків, промислових підприємств, у формі збільшених доходів українського населення.

Отже коли нам хто повторює до занудження плаксиву фразу про відсутність у нас капіталів, ми зі співчуттям здвигаємо рамям, мовляв:

Голубчику, видиш те, що бачать твої очі, але не видиш всього!

К. Коберський.

ШЛЯХАМИ КООПЕРАТИВНОЇ ДУМКИ.

Вибір з писань кооперативних теоретиків.

ВІД РЕДАКЦІЇ: З цим числом починаємо друкування вибору з писань клясиків кооперативної думки, даючи перше слово її батькам: Овенові і Фуріє. Щоб оживити лектуру, не будемо придержуватися історично-хронольоґічного порядку, перемішуючи зівялі листки кооперат. історії зі свіжими. Для того даватимемо уривки з писань новітніх теоретиків. У виборі матеріялу маємо на увазі становища даного автора до питання про саму суть і цілі кооперації.

1. РОБЕРТ ОВЕН*).

З меморіялу до Палати Громад в 1817 р. з приводу дебати над охороною бідних.

Робітники не можуть конкурувати з машиною. Але булоб варварством, затримувати механізацію праці. Але ще більшим варварством є дозволяти машині виголоджувати міліони людей. Для того треба найти безробітним корисну працю; машина мусить стати на послуги людської праці, замість того, щоби її відразу відсувати на бік.

Тому треба завести для дітей бідних людей найкраще і найдоцільніше виховання. — Однакова кількість і якість праці дає кращі

*) Роберт Овен (1771—1858), анґлійський промисловець і приятель робітництва, дав почин робітничим асоціяціям і заснував перший кооперативний часопис.

наслідки під добрим керівництвом як під злим. Тому роботою бідного мусить керувати як найкраще керівництво.

Ці всі вимоги можуть здійснитися в оселях (кольоніях), які будуть обіймати 500—1500, пересічно 1000 осіб.

Я виготовив для себе малий рисунок і так його подумав, що на переді є така оселя з усім урядженням і з відповідним куском поля, а у віддалі більше таких сіл. Тут представлені квадрати забудовань на приблизно 1200 осіб, окружені 1000—1500 морґами поля.

По середині квадратів є публичні будинки, які їх поділяють у рівнобіжники. Центральний будинок містить спільну кухню, їдальні та всі потрібні урядження для економічного і комфортного прилагоджування та споживання страв. Правий бік нижнього поверха є призначений на діточу школу, верхній етаж на концертову і лекційну салю.

Будинок на ліво поміщає внизу школу для старших дітей і льокаль на засідання; вгорі є бібліотека і місця для занять дорослих. На вільній площі внутрі квадратів є огороджені площі для руханки і гри; вони обсаджені деревиною.

Три боки є призначені на мешкання для родин, все по 4 кімнати, доволі вистарчаючі для родини з 2 дітьми. Четвертий бік мають займати спальні для дітей всіх тих родин, де є дітей більше як двоє і для дітей старших понад 3 роки. По середині цього боку квадрата є мешкання для дозорчого персоналу; на однім кінці лікарня для хорих, а на другому будинок для гостей, які прибувають на відвідини до своїх рідних.

По середині бічних стін квадрату є мешкання керівничого персоналу, духовника, учителів, лікаря і т. д.; посередині четвертої стіни є склади харчів і под. — Довкруги домів квадрату є цвітники. — Оподалік від них находяться забудовання фабрик та інші майстерні. — Стайні, різня і т. д. мають бути відмежовані. Ще дальше від квадратів є фільварки, бровари, млини і т. д. Довкола є огороджені поля, обсаджені овочевою деревиною і пасовиска.

— — — — — — — — — — — — —

Користи з таких кольоній є:

а) З усіх систем для поборювання бідности і безробіття цей є найгосподарніший.

б) Протягом одного людського покоління вона зробить кінець несвідомости і набутим злим склонностям.

в) Вона усуває причини незгод і запевняє рівність прав та обовязків.

г) Робить зайвим підпирання бідних, усуваючи саму бідність.

д) Дає можливість згущення населення в слабо населених околицях.

е) Вона вирве фабричне і сільське робітництво з обнять нужди, без насильства і передчасного вмішування в існуючий суспільний устрій.

є) Вона урухомлює ручну працю.

Так прийде кінець сумному видовищу, коли тисячі терплять гірку нужду посеред богацтв, яких старчилоб на вигідне життя і працю в чотири раз більшої маси населення.

2. З ДУМОК ШАРЛЯ ФУРІЄ*).

Сільсько-господарські асоціяції, користи і мотиви заснування їх.

Фільософи уважали сільсько-господарське товариство таксамо немислимим, як і скасування рабства, тому що досі таке товариство не існувало. Бачучи, що у селян кожне господарство працює відокремлено, вони не знаходили жадного способу для їх обєднання, а між тим можна було би осягнути богато ріжних переваг, обєднуючи власників малих клаптиків землі для спільної діяльности, відповідно до їх капіталу і роботи. Довелосяб обєднувати по 200—300 родин нерівних маєтків, обробляючих один кантон. Трудність здавалася непереможною. Тяжко було обєднати для спільного діла 20, 30, 40 осіб; як-же буде з сотками. А між тим потрібно булоб обєднати принайменше вісімсот люда в природню асоціяцію, яка булаб принадною для своїх членів.

Під асоціяцією я розумію товариство, члени котрого привязані до праці суперництвом, амбіцією і іншими способами, що миряться з користю. Лад, про котрий йде мова, мусить бути принадним для тих, що з нього користають, тоді як тепер праця біля сільського господарства здається незносьною і виконується тільки зза страху перед голодною смертю. Подібна орґанізація видається смішною, а між тим вона є можлива. Сільсько-господарська асоціяція, що складається, по моєму розрахунку, з 1000 осіб, виказує такі великі користи, що в порівнанні до сучасного стану, вона здається станом безтурботности. Це признала навіть частина економістів, але вони не задавали собі труду відкрити спосіб здійснення цього. Вони самі узнавали, що для трьохсот селянських родин досить одної старанно управлюваної і устаткованої частки одної землі замісць 300 богато гірших участків, — одної порядної винарської пивниці замісць 300 неохайно удержуваних. Замісць сотки продавців, які відправляючись до міста з молоком, тратять сотку передполуднів, вистарчив би один, що їздив би підводою. Це тільки деякі, найбільш разячі ощадження, а їх могло би бути в двадцять разів більше. Але як спаяти товариство, в котрому одна родина володіє 1000 франками, а у другої немає і обола? (дрібна антична монета = приблизно 16 фр. сотикам. Прим. Ред.). Як знищити заздрості і одним пляном обєднати всі інтереси? Як зрівняти всі суперечні інтереси і погодити всі взаїмно себе поборюючі волі? На це я відповідаю: принадою багацтва і сили. Найбільшою принадою селянина і городянина являється зиск. Коли учасники побачать, що праця, орґанізована на засадах співжиття, приносить їм в три, в пять, в шість разів більші користи, як праця в ізольованому приватному господарстві, що для всіх членів асоціяції забезпечені всі можливі приємности, то вони забудуть свою заздрість і поспішать вступити до товариства; воно швидко пошириться на всі ділянки, тому, що люди всюди відчувають привабність богацтва і насолод.

---

*) Ш. Фурiє (1772—1837), Француз, замкнутий у собі мрійник, часом фантаст, іноді з ґеніяльними проблесками практицизму, один з предтеч „утопійного соціялізму“ і кооперативної думки, яку він називав „асоціяцією“. Пропаґував добровільні згуртування, з особливим натиском на сільське господарство.

Таким чином сільсько-господарська орґанізація змінить долю людського роду, тому що вона розрахована на спільні для всіх потреби. До неї приєднаються дикуни і варвари, бо потреби всюди однакові. Цій новій орґанізації я даю три назви: „поступові серії (ряди), або серії ґруп, чи серії потреб“. Я розумію під назвою серії спільноту богатьох згідних ґруп, котрі посвячуються праці в ріжних галузях одного й тогож роду заняття.

— — — — — — — — — — — — — —

Стан співжиття наступить по цивілізації*), але він не залишить ні обмеження потреб, ні рівности, ні других засад фільософів; чим палкіші й сильніші потреби, чим живіші і численніші вони, тим легче повставатимуть асоціяції. Нема потреби міняти природу даних Богом людині потреб, треба тільки надати їм правильний напрям. Моя теорія обмежується тільки до примінення природніх потреб без змінення їх. В цьому і полягає цілий секрет розрахунку, відносно принадности потреб. Не сперечаючись про це, чи мав рацію Бог, чи ні, наділивши людину такими чи іншими потребами, лад співжиття дає їм примінення, нічого не міняючи в них, приймаючи їх такими, як їх нам післав Бог.

— — — — — — — — — — — — — —

Таким чином, коли в ладі співжиття зміняться уподобання так, що, прим., люди будуть вибирати для себе сільське життя скорше, як міське, то це буде тільки зміна смаку а не потреб. Любов до багацтва і до насолод лишиться незмінною. Люди цивілізації цілком інакшої будуть думки про новий суспільний лад, коли побачать, що наприклад, діти, котрі тепер кричать і бються, все ломають, ухиляються від науки, — в серіях ґруп стануть займатися тільки всякого роду корисною працею, почнуть суперничати між собою без ніяких особливих поваб і будуть охоче один у другого вчитися культури, промислових занять, умілости, науки, так що вони будуть продуктивно працювати і витягати користи, залишаючись в переконанні, що вони розважаються. Коли люди цивілізації побачать, що в фалянзі за третину видатків вони дістають кращу їжу, як в приватному господарстві, що в серії догляд тричі кращий, багатший, що харчуються там втричі краще, а витрачають втричі менше, як при старому ладі, і не зазнають неприємностей готування та роблення запасів, коли стане ясно, що відносини в серіях не допускають ніяких обманів, що у народа грубого і брехливого розвивається чесність і моральність — коли люди цивілізації все це побачать, то вони відчують огиду до їх теперішнього ладу і поспішать вступити до асоціяції й будувати для неї будинки.

Громадська контора.

Купці чигають один на життя другого: такий є наслідок вільної конкуренції. Їхні штуки і господарка роздавлюють теж сільських господарів. Отже сільське господарство повинно і собі витягти користи зі свободи торговлі, найкраще через такі урядження, які я зову гро-

*) Стан цивілізації у Фуріє, це — сучасний йому капіталістичний лад, стан співжиття — вимріяний ідеальний лад майбутнього.

мадськими конторами. Це був би дім для торгівлі і сільсько-господарських занять, який вів би склад і уділював доставцям зачетів. Така контора, що повинна обслугувати хоч 1500 мешканців, мала би мати найменше два городи, шпихлірі, пивниці, кухні та спілкові майстерні.

— — — — — — — — — — — — — —

Представмо собі вже уряджену контору, не входячи в подробиці орґанізації. Це було би величезне господарство, яке ощаджувало би убогим всю дрібну роботу. Цей бідняга має кусок поля і малий виноградник, але як йому мати добрий шпихлір, добру пивницю, добрі бочки на вино і досить приладів для господарства? Це все одначе він найде у громадській конторі. Тут він може зложити своє збіжа та своє вино за відомою оплатою, тут він може теж одержати зачет у висоті двох третин сподіваної вартости товару. Це є якраз те, чого хоче селянин, який звичайно є примушений в часі збору продавати свої плоди за смішну ціну. Він не буде теж вагатися заплатити процент від одержаної позички; він-же платить лихвареві з засади 12%. Навпаки, він буде благословити контору, коли одержить гроші на 6% річних та крім того ще збудеться клопоту перехования і збуту свого плоду... Зложивши жниво у спілковому складі, він працює для складу, як наємний робітник і має втіху, що працює при збіжі та вині, якого частка і йому належить... Праця, що є потрібна, щоби охоронити зерно від щурів і хробацтва або ходити коло вина, буде в спільному складі у 10 разів меншою тої, яку треба би виконати, колиб плоди були у домах власників, дрібних господарів. Якраз найбідніші находять працю в конторі.

Контора набуває теж товари для членів: матерії, прибори до господарства, найпотрібніші щоденні артикули. Набуваючи їх прямо з першого джерела, вона є в можливости відпускати їх з малим заробітком, предкладаючи відборцям рахунок закупна і свої видатки. Добре зорґанізована система таких контор зможе за яких 3 роки перебудувати цілу аґрарну систему на засадах частинно кооперативних...

Немає для сільської людини, особливо селянина приємнішої річи, як купецькі зборища. Цю роскіш він може заживати що тижня на біржевих зібраннях у гром. конторі. На тих сходинах він буде дебатувати про корисність продажі або купна. Хоч селянин не є склонний гнатися за фантазіями, він радо буде гнатися за славою акціонера, котрий дебатує в конторі на тему купна і продажі, або хоч за почестю доставця з дорадчим голосом. Селяне відбувають що неділі біржу перед церквою. Вони відбувають її теж на торзі і по шинках, де розводять широкі балачки на теми дня, про звишку та знижку товарів. Одначе в гром. конторі вони робитимуть справжню біржу; щоби там грати якубудь ролю, вони спішитимуть, щоб стати членами, або хоч доставцями контори.

Пропозиція що до таких контор годилабся особливо добре для тих місцевостей, де находиться порожній монастир. Його можна дуже легко приспособити на громадську контору, тимпаче, що монахи завжди будували з особливою старанністю шпихлірі та пивниці, посідали великі ґороди, що для згаданої ціли є річ першої ваги, а крім того великі салі, які годитимуться для сходин і на уряджения майстерень. Ці салі є потрібні для контори, щоби дати заняття в зимі чи навіть в літі убогому населенню...

Від того часу (коли це все здійсниться) будуть втрачати заробіток прителі торгівлі, леґіон купецький, так як гине потомство павука, коли не має більше мух, коли буде купецтву заперта дорога до населення. Цей упадок купців буде наслідком вільної конкуренції, бо ніхто не буде боротися з торговцями примусом. Але ніхто не матиме до них довіря, маючи достаточне забезпечення у гром. конторах та державних фермах.

На цій основі можна булоб побудувати уже половину щастя і ґарантій, які представлялиб собою перехідну добу від цивілізованої до соціяльної держави.

3. РАБІНДРАНАТ ТАҐОРЕ ПРО КООПЕРАЦІЮ.

Улюбленець індійського народу, його учитель і духовий провідник, фільософ і поет Рабіндранат Таґоре, як всі справжні великі духи, зраджував здавна глибоке розуміння етичної вартости кооперативного руху. Цьому свойому почуванню він дав вислів дня 2. липня 1927 р. підчас обходу Міжнароднього Дня Кооперації. Зміст його промови був такий:

„Всюди люде відчувають потребу власними силами поборювати зло, яке полягає в нагромадженні богацтв в малім числі рук. Одначе ратунком від того не є спроба якогось насильного перевороту, бо в такий спосіб ніколи не дійдемо до кореня лиха. Навпаки, треба скріплювати сили, спочиваючі в суспільстві самому, які діють в напрямі до оздоровлення, треба прискорювати природній обіг товарів. В цьому напрямі діють думки кооператорів, що в суті річи становлять основу усіх культур. Як одно з найцінніших своїх придбань повинна людина зберігати свідомість основної єдности, котра приневолює світ, як цілість, до співпраці в користь одиниці. В области релігії, знання і мистецтва дали ріжні культури, що приходять собі на зміну, більше універсальний вираз цій потребі життя; але в ділянці політики й господарства стоїмо все ще на низькому первісному урівні. Сюди і досі ще не дійшов дух правдивого гуманізму, тут ще царює звір з зубами і пазурями. Кооперативний рух, послідовно прочищує ціле наше господарське життя — а саме прочищує в цьому розумінні, що видвигає на перше місце найвищу правду людства. Ця правда голосить, що всі люде є нерозривно звязані з собою; ця правда, це одинокий шлях, що веде до добробуту народу, опертого на співпраці окремих одиниць. Зарібкове господарство (господарство для зиску) мусить з конечности річи завмірати в міру того, як окремі одиниці начинають розуміти безсоромність такого стану, коли всякий намагається нагромадити для себе одного яко мога більше богацтв, замісць того, щоби обєднуватися з усіма другими на основі обопільного довіря і співділання. Культурною у властивому розумінні стає людина щойно тоді, коли усвідомить собі свої моральні завдання, обовязки та можливість співробітництва, коли щиро почне соромитися неприродного змагання до зиску коштом других і боротьби всіх проти всіх, якою то боротьбою ті зиски здобуваються. Ця боротьба ставить важкі та непрохідні барієри між людьми, є запорою для природнього використання культурних богацтв і оставляє без вирішення проблему бідности“.

ПРОБЛЄМИ КООП. ОРГАНІЗАЦІЇ І ПРАКТИКИ.

Треба раціоналізувати управління кооперативами.

(До дискусії).

Прочитавши статтю Д-ра Коберського на повищу тему, поміщену в „К. Р.“ ч. 6. 1929, я був пересвідчений, що вона викличе широку фахову дискусію. Тема-ж пильна і дуже на часі. Вона зачепила один з прикрих боляків на тілі нашої кооперації, піддаючи під дискусію питання, якого розвязка — правильна, чи неправильна — заважить в недалекому вже будучому дуже богато на матеріяльних здобутках і ідейних цінностях нашої кооперації. Та шукаючи пильно, я ніде не найшов відгуків на неї в нашій кооп. пресі. Може жмінка цих скромних заввагі причиниться до зрушення того пекучого питання з мертвої точки.

З поглядами автора на цю справу мусить згодитися кожна людина з сімії укр. кооператорів в самій основі її заложення, що „і нашим кооперативам прийдеться поволі переходити на систему фахового завідування“. Можна би навіть з деякими застереженнями згодитися на його, впрочім в інших обставинах дуже влучну концепцію: „приняти форму мішану фахового керовництва через службовиків, такби сказати, в будні з колеґіяльним обговорюванням головних питань на щотижневих, недільних засіданнях управи“, — якби не наша сумна дійсність і якби ми дорослм до цього розумного розвязання того питання.

Переведення в практиці тої концепції у нас не є можливе прямо тому, що 90% наших кооператив ще не скоро будуть в силі оплатити хочби лиш одну фахову силу, та що таких фахових сил ще доволі довго буде у нас обмаль. В калуськім повіті на 68 кооператив, з яких маю дані, лиш 3 кооперативи виказують пересіч місячних торгів понад 4.000 зол., натомісць 45 — нище 2.000 зол.). А районізація наших кооператив це ще також пісня далекої будуччини, впрочім може лиш недокінчений проєкт тої пісні. Крім того наші теперішні платні управи кооператив не дадуть себе так легко ані відразу, ані постепенно позбавити почестей, получених з управлінням і інших більш матеріяльних, хоч може й худеньких переважно обривків, як би ви їх переконували, що воно було би краще для добра та скріплення „їхніх“ кооператив і всієї нашої кооперації, як цілости. Бо така вже наша погана вдача, на дні якої клекоче так часто-густо дух отаманьщини. А навіть якби вдалося це перевести по зведенні затяжної боротьби, то нове фахове керівництво мало би проти себе поважну і сильну опозицію, що при такій широкій автономії наших кооператив, як у нас є зараз, відбивалося би через довший час дуже некорисно на справності кооперативного діловедення і хто зна, куди завело би нашу кооперацію. Впрочім — як про це натякає сам д-р Коберський — хто заручить, що

її фахові керівники не будуть також кожний про себе малим отаманчиком і або заведуть підозрілої вартости диктатурки, або таки прямо поведуть в богатьох випадках кооперативи не туди, куди їм слід іти. Розумна диктатура не була би страшна, але тота фашистівщина з маломістечковим смородом, яку вже тут-там маємо приємність зазнавати, була би дуже непожадана. А що до того дійшло би нераз при наших обставинах і статутах, це річ певна. Бо не можна навіть на протязі кількох літ витрясти з рукава цілої маси людей високо-ідейних і кооперативно свідомих та вироблених. А розкладати переведення цеї реформи на дуже довгі роки — могло би вже надто згіркнути і без того підстаріле кисле молоко. Недільні управи грали би в цьому разі на ту скрипку, на яку тепер грають в 95°/₀ контрольні комісії при кооперативах. Велика влада і велика нуля. Поза її плечима можна зробити богато, чого не треба, а занедбати ще більше і бути — в добавок — зовсім чистим та ідейним, а в очах несвідомих і здібним кооператором. Впрочім таке розвязання цієї справи, як пропонує д-р Коберський, було би малою революцією (може і дуже на місці в іншому людському зборищі), а кооперація в наших обставинах могла би від цього тільки потерпіти ізза ріжних непожаданих помотань та ферментів, які викликала би ця реформа. Позатим віддання фахівця під надзір нефахівців це вже надто виідеалізуване довіря до перших. В цьому випадкові треба було може передше поставити справу так, щоби — може через зміну статута — фахове керівництво низових кооператив, на яке вони повільно переходили би, зробити зависимим від других фахівців, а не від ляїків. (Кілько то ляїків є директорами наших кооперативних надбудов!). Але це вимагало би перебудови цілої орґанізаційної системи нашої кооперації, кроку надто вже ризиковного (хоч може єдино-правильного).

90°/₀ членів наших кооп. управ, про яких мова, працювало в початках своєї кооп. роботи для кооп. ідеї більше з посвяти, як для матеріяльної користи. Відношення між вкладеною працею і винагородою за неї випадало дуже на некористь вкладаної праці. І частинно завдяки такому відношенню наша кооперація дуже скоро зростала в своїх початках. Це було явище нездорове, а реальне життя не могло такого компромісу на довшу мету вдержати в тривкому стані. Щодень вкладала мала армія членів управ в нашу кооп. ідею свою працю, свій труд з надією, що чейже з часом вдасться тягар тої праці розложити рівномірно на плечі всіх членів, або бодай, що ті не допустять хоч до того, щоби інтереси їх особистого твердого життя терпіли довший час ізза праці для добра загалу членів. Та сіра укр. буденщина не оправдала їхніх надій. Крім лихого матеріяльного вивінування, якому і кінця ще не видно, ще много інших причин зложилися на те, що члени управ наших кооператив (в відносно малім проценті) або зовсім заломилися і стали зловживати, або зробилися тим, чим вони є зараз в дуже високім проценті: доходячими управами, які вже нічого нового не творять і не ведуть більше „своїх“ кооператив, лиш пасивно піддаються тому їх гонові, який самі зуміли надати їм в перших місяцях життя силою творчого вогню, який тоді вспіли викресати у себе. Виходить, що по нас зачинає бити одно з тих явищ, яким ми так скоро росли в початках. Чим сильніше натиснена пружина, тим сильніше віддає. Маємо научку, що поспіх і стихія не є щирими прияте-

лями і добрими товаришами для кооперації, та що на самій любові до ідеї не мож будувати основ під велнкі будинки для щоденного вжитку широких мас, не ризикуючи, що часто треба буде щось в ньому направляти або і зовсім переставляти, зміцнюючи фундаменти і використовуючи з давнього будинку лиш матеріял. Та це не сюди вже належить.

Нам ходить про найдення дороги, як в кількатисячній армії управ наших кооператив (з дочисленням до них ще й крамарів) задержати на стало їх початковий, той дотепер соломяний вогонь, щоби він став для них дійсно джерелом кооп. натхнення й тривалого підйому для кооп. роботи?

Я вірю, що доходяча тепер нефахова управа переважної частини наших кооператив стане зчасом фаховою і навіть урядуючою, як що буде з чого її відповідно оплатити і як вона буде намацально й доторкально мати в розвою кооперації, як цілости, а особливо-ж в розвою кооп. клітин ними ведених крім внутрішнього вдоволення ще й свій власний матеріяльний інтерес. Праця хочби і для чистої ідеї, оскільки вона не є хвилевою напругою духа, а стала щоденним хлібом повинна бути оплачувана бодай так, як всяка інша праця. А як це станеться, то члени управ наших кооператив окажуться гідними своїх відвічальних постів.

В суті річи між моїм поглядом, а поглядом д-ра Коберського нема засадничої ріжниці. Д-р К. уявляє собі фахове кермування кооперативи під доглядом управи; я вірю, що тою фаховою силою стане зчасом добре платна тепер дійсно доходяча управа під доглядом Н. Рад, зглядно кооп. надбудов*). (В теорії мені концепція автора краще подобається, аніж моя власна, бо ставить справу відважніше і ширше і якщо я висловився проти неї, то не з причини принціпіяльної натури, але лише з огляду на специфічний стан, в якому найшлася наша кооперація, з ріжних боків оглядана, що впрочім видно зі змісту цеї статті). Треба лише довести до того, щоби члени управ тай службовики кооператив дорожили своїми урядами, треба — на простий язик! — добре їх оплатити, — то тоді при крихітці любови і розумінні кооп. ідеї з їх боку, а в додатку при піддержці, контролі і поученнях кооп. надбудови вони позбудуться скоро своїх лихих навичок, через які так

---

*) Мале непорозуміння. Я не твердив, що тим „фахівцем“ мусять бути особи якраз зпоза теперішніх членів управи. Фахівці виробляться у нас почасти з практиків і самоуків, почасти з нового вже на курсах вишколеного доросту. Також я не хотів робити „революції“ у всіх кооперативах, тільки в тих, які вже сьогодні можуть оплатити хоч одну фахову силу, яка працю в кооперативі буде трактувати вже як свій життєвий фах. Погоджуюся з думками шан. дискутанта про необхідність правного забезпечення позиції управителя. Додатково ще зазначую, що кооператива, на мою думку, не мусить оплачувати аж трьох фахових управителів; добре буде, коли на початку здобудеться на одного (він міг би вести книги і виконувати функції справника). Така система одноособовости не є невідомою в кооп. світі, а в Чехії є навіть правилом в с.-госп. кооперації. — Врешті думаю, що проблема раціоналізації управління рушить у нас з місця н а д о б р е аж тоді, коли переможемо своє упередження до районових кооператив і зачнемо переводити фузії сусідніх кооператив (покищо не більше, як 2—5 сусідніх сіл). До цієї справи постараюся ще окремо забрати слово на кінці. — К. К о б е р с ь к и й.

страждає наша кооперація, а набудуть нових фахово-кооперативних цінностей.

Але де взяти фондів, щоби всю тоту громаду добре оплатити? Тай скільки їм платити? Як це в практиці вже тепер зачинати переводити, щоби лихо далі не ширилося? — щоби „доходячі“ тепер члени управ не стали „зазираючими“?

Я представляю собі справу так:

Найперше треба повести ударну кампанію що до зміни зразкового статута наших кооператив в цьому напрямі, що член управи може бути усунений лише за зловживання, ділання на шкоду кооперативи, свідоме залишення чинностей, що вийшли би в наслідках на добро кооперативи, за ідейне ведення кооперативи в дусі різко противнім волі членів, за нездібність і т. п., та що справу зміни члена управи мож поставити на порядок дня за згодою кооп. надбудови, в кожному разі з її відома по переведенні нею фахового слідства і ствердженні конечности в цьому. Бо як довго член управи буде чутися невільничо зависимим від волі-неволі кількох впливових сільських демаґоґів (хочби і з інтеліґентів), як довго він мусітиме дбати про прихильний голос тих останніх більше, чим про річеве ведення кооп. справ, як довго зміна члена управи буде залежати частіше не від його кооп. вартости, а від родинних ненавистей, сусідських порахунків і сільських заздрощів, — так довго не може бути мови про те, щоби член управи хотів для загального добра входити в конфлікти з кимось, не маючи певности, що на найблищих заг. зборах його не осмішать і не викинуть хочби за 100-процентові кооп. вчинки, підняті в найблагороднішій думці, приміром за відмовлення кредиту понад призначену норму, або такій особі, що вже 2½ року не віддає поверх 100 золотих довгу. А через брак кооп. свідомости у нашого широкого загалу, у нас такі справи трапляються надто часто, щоби можна було їх злегковажити. Булоб ще нічого, якби від цього не терпіла кооп. справа.

Вічна непевність ґрунту під ногами управ, тимчасовість, той меч Дамокля — почуття зависимости не від фахової критики, але від примх заг. зборів і несвідомости членів — все це мусить бути усунено ще й з многих інших причин крім тут наведених. Скріплення становища управ (пожадане в імя добра кооперації) попри скріплення їх зависимости від фахової лише критики і піддання контролі їх діяльности під фахове око причинилося би у великій мірі до усунення многих боляків, що обсіли тіло нашої кооперації. Розуміється, що по створенні цього положення кооп. надбудови мусіли би виказати богато такту і безсторонности, а цього в великій мірі мусів би перестерігати РСУК, що несе на собі велику відвічальність за ліпший чи гірший стан нашої кооперації.

Друге. Працю управ треба винагороджувати справедливо, відповідно до вислідів тоїж. З многих способів найбільш мабуть доцільним виявиться спосіб оплачування праці в процентах від денних торгів після певного ключа, скільки кому з членів управи та службовиків належиться. В практиці я так думав би: Переводиться поділ госп.-спож. кооператив на 3 кляси. До першої, другої, третої кляси належать кооперативи, яких торги виносять до 4.000, до 6.500 і понад 6.500 зол. місячно денних торгів. Члени управ перших одержують (під цей час!) 8, других 7, третих 6% від кожномісячних торгів за товари на кошти

оплачення всеї адміністрації, решта накидки на товари (2—5%) і весь чистий зиск добутий з торговлі продуктами остає на розріст кооперативи, товарові звороти, добродійні цілі і т. п. (В калуськім повіті пересіч видатків на адміністрацію виносить 6.39% від загальної квоти торгів в р. 1928 супроти 6.87% в р. 1927 — торги кооператив росли, а кошти адміністрації остали майже незмінені, а процентово зменшилися головно коштом праці управ та службовиків, бо на чім іншім то хіба лиш дуже мало заощадили). З одержаної суми управа виплачує всі біжучі видатки з процентами від позичених капіталів включно, а остаток розділює між себе та службовиків після ключа установленого, скажім, через комісію РСУК для кожної кляси зокрема. Спори в тих справах рішає безапеляційно кооп. надбудова на основі інструкцій РСУК. Розуміється, що час від часу треба би тут міняти висоту поодиноких цифр, як проценти, ключ поділу і т. п. відповідно до духа часу, риночних цін, висоти кожночасного обтяження товарів, цін на ринках праці і т. ін.

Mutatis mutandis можна би те саме приноровити і до всіх інших родів кооператив.

Введення цеї реформи мало би ще й ту добру прикмету, що управи кооператив в своїм власнім інтересі ввели би найдальше йдучі ощадности. Устало би може з часом те страшне розборгування, той розґардіяш з чужими капіталами ізза %-ів, зачали би до каси РСУК впливати точніше тих 3/4% від торгів, державні податки й каси хорих були би може в час вплачувані і т. д. А реформа така проста й нескладна, що дійсно варт її випробувати. З нею не звязане ніяке рикико, а управи наших кооператив змусили би ми в цей спосіб вести кооперативні діла розумно, з поміркованням. Лиш цю одну дорогу вважаю правильною, щоби 30% наших кооператив, які їдуть поспішно до загибелі, справити поволі назад на правильний шлях, а решті уможливити ще кращий розвій, як досі.

На прикінці кілька слів, торкаючих вже лиш посередньо справи раціоналізування управління наших кооператив. В разі переведення тої раціоналізації на виложених основах, впрочім навіть і без цього кооп. надбудови мусять поставити свої орґанізаційні відділи так, щоби їх люстратори не були сухими цифро-писателями, а дійсно дбайливими за здоровля кооп. орґанізмів лікарями. Вони мусять виглядати інакше, але то далеко інакше, як тепер. Як?! — Не тут місце і не моя річ вказувати. Цю справу виложив вже РСУК, а решту повинен виложити люстраторові його здоровий розум в кожному осібному случаї. Я всетаки є тої гадки, що орґанізаційні відділи кооп. надбудов важніші за торговельні. Хворі низові кооперативи зведуть на ніщо навіть сильні наразі з торговельного боку свої надбудови. Натомісць здорові кооп. клітини становлять сильну підставу для здорових кооп. надбудов. А то по наших кооп. установах завівся дух „гиндлю“. І кооперативні надбудови і низові кооперативи пересякли лиш духом „гиндлю“ і ані руш завернути їх з дороги тої односторонньо понятої кооп. праці. А що така односторонність пімститься колись на нашій кооперативній силі та ідеї — про це знає кожний свідомий кооператор. Бо реальне життя не знає богато щасливих виїмків, чомуж якраз ми маємо бути тими вибранцями долі, для яких воно зробить виїмок?

Володимир Зелик.

З ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ.

Перші кроки кооперативного млинарства.

Українське кооперативне млинарство на українських землях під Польщею знаходиться поки що в стадії свого ембріонального розвитку як що до кількости, так і під оглядом орґанізаційно-технічного характеру.

На 2706 ріжного типу кооператив І. ступеня (статистичні дані РСУК на ікнець 1929 р.) — знаходимо лише чотири кооперативних млинарських підприємства, з яких одно з 14. січня минулого 1929 року перестало вже функціонувати.

Отже, маємо таким чином, на Волинь і цілу Галичину тільки три кооперативних млини, — дійсно малу цифру, коли не брати під увагу тих господарсько-споживчих кооперативних обєднань, що мають намір в скорому майбутньому розпочати ведення млинарських підприємств, що посідають вже для цього куплені мотори, але праці в них з тих чи інших міркувань ще не розпочали.

Така невелика скількість цих корисних і конче необхідних українському населенню перероблюючих кооперативних підприємств — пояснюється, з одного боку — браком відповідних капіталів і ініціятиви на місцях і, з другого — відсутність розуміння справи, фахового проводу, певних технічно-орґанізаційних плянів, які лягли б в основу систематично-пляномірної розбудови кооперативного млинарства і поклали би кінець хаотичному повставанню подібних підприємств на мало-тривкій, не витримуючій критики, економічній базі, що в скорім часі приводить кооперативу до упадку чи в кращому випадкові до непевного і загроженого існування. Що така потреба плянового засновування кооперативного млинарства вже назріла, вказує самий факт їх хаотичного повставання.

В такому власне, за малими виїмками, стані — знаходиться ця невелика скількість наших млинарських кооперативних підприємств, чекаючи на відповідне і скоре оздоровлення.

Буде цікаво прослідити цей фактичний стан нашого кооперативного млинарства, щоби наглядно уявити всі його недомагання та орґанізаційні хиби. Не маємо для цього вичерпуючих даних, але й те, що посідаємо, дасть нам більш-менш вистарчаючий інформаційний матеріял для освітлення картини будівництва на цьому полі нашої кооперативної роботи.

І. Почнемо від господарсько-млинарської спілки „Народний Дім“ в Зарічу, найстаршої цього характеру кооперативи (заснована 6. квітня 1920 р.), що 14. січня минулого 1929 року перестала на певний час функціонувати з причини пожежі.

Не посідаючи необхідних для заснування водного млина фінансових засобів, кооператива „Народний Дім“ в Зарічу заключила умову з громадою свого села, згідно якої громада відступила коопе-

ративі під будову млинарського будинку і млинівки — земельну площу та певну скількість ліса на будівлю.

При такого роду допомозі — кооператива вибудувала деревяний млин на камінні́м фундаменті о 3-х камінях і 4-х водяних колесах, з яких одно вправляло в рух фолюш до биття сукна.

Згідно з заключеною умовою, ціле підприємство (млин і фолюш) по 20-ти роках після урухомлення млина, себто в р. 1940, мало перейти у власність громади, з застереженням, що кооперативі прислуговує перше право до винайму млина, оскільки громада не виявить бажання провадити його на своє ризико і у власнім заряді.

Очевидна річ, така умова не могла заохотити кооперативу до більшої інвестиції в підприємство капіталів на урядження млина, який по двадцяти роках мусів перейти у власність іншої юридичної особи.

Але не дивлячись на цю, явно невигідну умову — кооператива все-ж переводила працю в напрямі кращого розвитку млина, витрачаючи значні грошеві засоби на поліпшення його машинового урядження, на необхідні кожнорічні направи..., особливо після повені 1927 р., коли кооперативі довелося затягнути значну позичку в квоті 22.167.42 зол., щоби мати змогу підприємство наново відновити.

В р. 1928 — білянсова вартість цілого підприємства виносила вже 28.218.03 зол., в дійсности-ж, — коштовність підприємства доходила до суми в 40.000 зол.

Білянсовий 1928 рік приніс кооперативі надвишку активи над пасивою у висоті 213.04 зол., при брутто зиску від млина в сумі 5.342.62 зол.

В тому-ж році, власне майно кооперативи виносило:

на уділах	2.929.30 зол.
на запаснім фонді .	3.557.47 зол.
разом . .	6.486.77 зол.

Чуже (грошеві кредити) 22.394.70 зол.

Річний загальний оборот кооперативи виказав квоту:

прихід	31.564.20. зол.
розхід	31.627.76. зол.
Разом . . .	63.191.96. зол.

На кошти завідування було виплачено — 3.945.75 зол. і титулом відсотків було сплачено в цім році — 1.183.83 зол.

Що року кооператива поносила значні видатки на реґулювання млинівки, будова якої була переведена без відповідної технічної поради, тому при спаді води в р. Пруті — в млинівці не ставало води і млин переставав функціонувати, при виливі — млинівка заносилася камінням і шутром та потребувала кожнорічної направи.

Отже, брак інструкторських вказівок та відповідної технічної поради при заснуванні млина — наразили кооперативу на значні та зайві витрати на що-річну реґуляцію млинівки, що легко можна було би усунути, збудувавши млин після добре опрацьованого фахівцями-техніками пляну.

З часу заснування при РСУК бюра технічної поради — мусить відпасти цей дефект в нашім кооперативнім будівництві. З цього часу — орґанізація будівельних праць переходить у фахові руки.

Добре збудований і добре орґанізований, з правильними функціями млин, що має свідомих з певною кооперативною дисципліною членів, не мусить лякатися приватної конкуренції й перспективи залишитися без млива.

В Заріччу, де технічно-орґанізаційний бік цілої справи не був на належній висоті, млин, який мав змогу перемелювати 70 метр. сотнарів збіжа денно, не вповні використовував цю свою спроможність і часто стояв без праці за браком збіжа.

Цей стан річей ще більш погіршився від часу вибудування в Делятині більшого приватного моторового млина. Кооперативний млин з цієї причини відразу стратив приватну клієнтелю з Делятина, що є річю цілком зрозумілою, але й стратив також і половину своїх односельчан, хоч і брав за переміл зерна, у порівнанні з млином приватним, на половину нищі ціни. (Кооператива побирала від не-членів за переміл зерна 4—6% від кожних 100 кґ. збіжа натурою чи грішми після торговних цін в Делятині, члени — мали 50% знижки). Пояснення для цього треба вже шукати почасти в слабій кооперативній свідомости місцевого населення і в більшій мірі — в лихій орґанізації кооперативного млина і безпляновій та безконтрольній в ньому господарці.

Приватно-капіталістичні течії, що від самого заснування млина мали місце серед членів товариства, у великій мірі шкодили також справі і затримували правильний розвиток орґанізаційної роботи, знеохочуючи членів до дальшої участи в справах підприємства. Перша і засаднича хиба лежала в тім, що члени не обовязали себе давати до млина своє власне збіжа. Одна частина членів товариства домагалася з кооперативи зробити зарібкове підприємство з обмеженою скількістю учасників, щоби мати змогу діставати з підприємства більше користей для себе, друга, спираючись на невигідну з громадою умову, домагалася віддати млин в оренду у приватні руки, а отриману готівку поділити між членами кооперативи. Все це вказувало на абсолютну відсутність кооперативної думки в установі і в неґативний спосіб відбивалося на справах кооперативи, зменшуючи кількість членів товариства. Так, в р. 1921 кооператива мала 105 членів, в р. 1922 кількість членів відразу спала до 45, в р. 1924 — було членів 57, перед пожежою кооператива мала членів 82, не дивлячись на невеликий розмір уділу, що виносив тільки 10 зол.

Коли до цього всього додамо, що кооператива вела цілком безконтрольну господарку (ціла справа була в руках лише одної особи), зле провадила книжки, що не давали жадної змоги дійти до дійсного фінансового стану товариства, не мала певної збіжевої бази для свого підприємства, хибно розраховуючи на клієнтелю (переважно жидівську) з Делятина, мала, чи то в результаті зловживань, чи просто в результаті неуміння добре взятися за справу, грубі манка і т. п., — дістанемо тоді більш-менш вистарчаюче уявлення про степень орґанізаційної вартости цієї кооперативи.

Кооперативний млин в Заріччу тепер не функціонує. Після пожежі, що принесла з собою величезні матеріяльні страти, кооператива змушена була припинити свою діяльність до часу наладнання на-

ново справи, що не дасться легко так зробити, бо кооператива майже виключно функціонувала на випозичені гроші, які тепер, на вимогу кредиторів мусить сплатити.

Частину цих затягнених кредитів вже сплатила кооператива коштом асекураційного відшкодування від т-ва „Дністер", решта — біля 10.000 зол. чекає ще на сплату.

Кооперативний млин в Заріччу був асекурований також в „Товаристві Польських Промисловців" у Варшаві на суму 12.000 зол., однак до цього ще часу кооператива асекураційної суми не дістала, тому судовою дорогою доходить своїх претенсій до згаданого товариства. У випадку корисного висліду цього процесу, кооператива одержані від товариства гроші ужиє на сплату решти своїх зобовязань і буде старатися про нові кредити для відбудови свого підприємства, в разі-ж програної справи буде мати перспективу близького і неминучого банкротства.

II. Краще враження під зглядом матеріяльним робить кооператива „Млин" в Завалю н. Черемошем.

В 1911 році 119 громадян з села Заваля набули від дідича сусіднього села Залуче водний млин і заснували спілку, яка проіснувала без ніякого статуту до 1922 року і лишень 25. лютого 1922 р. спілка була зареєстрована, як кооператива. Однак не дивлючись на це зареєстрування, новозаснована кооператива ухвалою своїх загальних зборів до 17. XI. 1927 р. не приймала нових членів, спинюючи таким чином розвиток кооперативи через таке порушення одного з головніших принціпів кооперації.

Ревізорське звідомлення з 15. березня 1929 року показує, що не дивлючись на згадану ухвалу своїх загальних Зборів, кооператива в часі ревізії мала тільки 118 членів (на 420 українських самостійних господарств в селі), з яких безземельних нараховувалося 8, тих, що мали по 2 морґа поля — 57, що мали від 2 до 5 морґів — 36, від 5 до 9 — 14 і що мали від 9 до 18 морґів поля — 2 члени. Разом отже мали члени коло 400 морґів землі, чого здається, замало для запевнення збіжевої бази млинові.

З цього можна заключити, що кооператива й далі продовжує триматися своїх старих еґоістичних позицій, не бажаючи приймати в товариство нових членів.

Задовольняючи найконечніші потреби місцевого населення й не маючи в сусідстві подібних, краще устаткованих, приватних підприємств, кооперативний млин приносив товариству надвишки, які в значній мірі збільшилися з часу запровадження мотора силою в 20 HP (кінських сил), що набула кооператива на початку 1928 р. за суму 10.322.30 зол. Так, в році 1927 млин, перемоловши 3.955 м. сотн. збіжа, дав кооперативі надвишки 1.483.09 зол., в р. 1928 — 2.340.28 зол. при річнім загальнім обороті, що виносив квоту:

прихід		31.831.38 зол.
розхід		32.689.51 зол.
разом	. . .	64.520.89 зол.

Таке майже подвійне збільшення рентовности млина треба приписати майже виключно на рахунок запровадження кращого млинар-

ського урядження, головно мотора, а також відсутності в цьому районі приватних конкурентів.

На 15. березня 1929 р. маєтковий стан кооперативи був досить вдовольняючий. Кооператива мала власних фондів:

на уділах	11.430.— зол.
на запаснім фонді .	4.563.37 зол.
зиск від 1.І.—15.ІІІ. 1929	650.31 зол.
Разом .	16.643.68 зол.
Чужих (грош. кред.) .	12.743.32 зол.

Крім цього, недвижимість кооперативи (млинський будинок з урядженням млина та земельна площа) становила білянсову квоту — 25.317.99 зол.

В р. 1928 кооператива одержала з мірок (оплати за перемол зерна) 44.737.50 кґ. чи майже $4^1/_2$ ваґони збіжа, з якої кількости на кукурудзу припадало — 28.512 кґ., на пшеницю 10.692 кґ., на жито — 5.344 кґ. і на ячмінь — 189.50 кґ. (Збіжа з мірок спочатку ссипається до боденъ, яких є дві, і пізніш, по виповненні — йде на стрих, де й маґазинується). В тому-ж 1928 р. вся ця скількість збіжа без перемолу у власнім підприємстві була продана у приватні руки за квоту 19.586.59 зол.

За час від 1. січня до 15. березня 1929 року кооператива одержала з мірок — 5.405 кґ. збіжа, що пересічно дає на день біля 74 кільоґрама.

Кооператива має таким чином, не дивлючись на дефекти своєї орґанізації певні перспективи для дальшого розвитку — оскільки громадянство села Завалє й дооколичних сел вступить масово в члени кооперативи і не змінить і на далі лінії своєї поведінки і не зменшить довозу збіжа, що являється одною із головних вимог для дальшого існування кооперативи.

ІІІ. Кооператива „Будучність“ в Бірках Великих, що нині нараховує 158 членів на 372 самостійних укр. господарств в селі, крім склепу зі споживчими товарами, мануфактурно-ґалянтерійного відділу, відділу скупу сільсько-господарських продуктів та молочарні, провадить також з р. 1928 моторовий млин до разового перемолу, білянсова вартість якого на р. 1928 виносить квоту 2.168.30 зол. Млин міститься в деревляній шопі, прибудованій до дому читальні Т-ва „Просвіта“ і порушується дуже слабим мотором Віхтерлє-Коважик на 4 HP (кінських сил), якого уживають в разі потреб також й до молотілки.

Кооператива в р. 1928 мала річного обороту:

прихід	316.082.28 зол.
розхід	316.603.79 зол.
разом . .	632.686.07 зол.

З цієї кількости річного обороту — млин дав тільки невеличку квоту надвишки у розмірі — 3.045.70 зол., що на протязі цілого року побрала кооператива, як оплату за перемол зерна, рахуючи 8% від одного метр. сотнара збіжа.

Млин т. к. не є головним підприємством спілки і може тому є дуже примітивно уладжений і до того не удержується в належному порядкові.

Для ілюстрації тамошніх порядків може послужити факт, що збіжа, яке привозиться до кооперативи, маґазинується в салі т-ва „Просвіта", яку вживають також і для... аматорських вистав.

Належиться, як бачимо, прикласти чимало праці на технічно-орґанізаційне вивінування млинарського підприємства кооперативи та відповідне наладнання в ньому плянової роботи.

Таке переведення конструктивної роботи вже є тут конечною вимогою сьогоднішнього дня, коли приняти на увагу, що кооператива також провадить відділ сільсько-господарських продуктів, скуповуючи у великій скількости збіжа у селян (в р. 1928 було куплено 1454.87 сотн. збіжа на суму 48.819.02 зол.) і перепродуючи його, не перемелюючи, в Тернопіль у приватні руки.

Такого роду нераціональна господарка є під кожним оглядом шкідлива для кооперативи і тому потребує як найшвидшої направи в напрямі орґанізації перемолу закупленого збіжа у власнім млинарськім підприємстві, що дасть міцний фундамент для дальнішого розвитку і фінансового зміцнення кооперативи.

Др. П. Панченко.

(Докінчення буде).

Нові напрямки кооп. орґанізації.

До помітних подій в житті укр. кооперації під Польщею належать дві річи: введення в життя нового статута для **Повітових** (Окружних, Районних) **Союзів** Кооператив і плян переорґанізації **молочарських кооператив.**

Що до першого, то близші інформації про новий зразковий статут П. С. К. подані у Г. К. Ч. ч. 5. за цей рік. Статут цей, обговорений на конференції орґанізаторів та принятий Радою РСУК. становить крок вперід у місцевій кооп. орґанізації, роблячи ПСК. орґанізаційним осередком кооператив всіх видів даного району. Очевидно, з точки погляду чистоти орґанізаційної схеми можуть бути ріжні про це думки і деяка розбіжність поглядів дійсно була в цій справі. Можна сумніватися, чи визнана тепер доброю схема орґанізації кооперації на місцях має бути постійно чи тільки переходовою формою на час, поки низький культурний стан нашої кооп. території вимагає, щоб орґанізаційний центр був в повіті, як найблище до самої кооперативи. Та в кожному разі матиме своє значіння самий факт, що представники усіх видів кооперації на місцях сходитимуться періодично, ділючись своїми думками на біжучі орґанізаційні теми.

Друга справа має не менше значіння. В „Маслосоюзі", а в слід за тим і на Раді РСУК. переважила врешті думка про те, що дотеперішня схема будування районових молочарень на членстві госп.-споживчих кооператив мусить бути заступлена іншою схемою, основаною на членстві фізичних осіб, селян з району кооперативи. Про невигідність дотеперішньої системи, при якій перемішувалися з собою і членство і капітали двох типів кооперації було вже писано навіть на сторінках нашого журналу, а ще більше говорилося на місцях, де функціонувала давніша орґанізаційна схема. Треба висловити побажання, щоби кооперативний актив приспішив на місцях введення в життя нової схеми будівництва, яка дає всі ґарантії, що поведе кооперативне молочарство на вищий щабель розвитку, а з другого боку відтяжить господ.-споживчі кооперативи не тільки фінансово, але й орґанізаційно, знімаючи з їх голови тягар подвійного діловодства. Не менша користь буде і самим членам, які тепер матимуть змогу особисто брати участь у Загальних Зборах, що напевно скріпить мо-

ральний звязок члена з кооперативою. Самі ж молочарські кооперативи нового типу, користуючися вигодами спеціялізації, разом з тим знайдуть твердшу фінансову базу у поважніших уділових капіталах, яких зложення прийде членам доволі легко шляхом стягання при виплаті за молоко. Слушною належить визнати засаду, що кількість обовязкових уділів члена має бути залежна від кількости молочних коров, які він посідає. Від одної корови член має вплатити 20 зол. уділу.

Очевидно, що новий стан розвитку кооперативного молочарства не означає якогось ідейного чи морального ослаблення звязків між молочарською і госп.-споживчою кооперацією, є тільки природнім етапом у їх розвитку, лежачи у спільному інтересі обох видів кооперації.

Новий кооперативний часопис.

Від 1. січня 1930. почало „Кооперативне Молочарство" виходити як самостійний часопис, орґан Краєвого Молоч. Союзу (досі появлялося як місячний додаток до ГКЧ.). Перше число нового кооп. орґану богате змістом, обговорюючи питання звязані з технікою кооп. молочарства, орґанізацією молоч. кооператив та звязані з тим проблеми плекання худоби і контролі молочности. Новому часописові бажаємо найкращого успіху в його праці.

З КООПЕРАТИВНОГО СВІТА.

Відношення польської кооперації до фахових господарських орґанізацій приватного характеру було предметом обговорення на загальних зборах Унії Кооперативних Союзів в Польщі, які відбулися в днях 16. і 17. грудня 1929 року в Варшаві.

По дискусії над цим питанням устaлено погляд, що кооперація є господарською орґанізацією, яка розвивається самостійно і керується в свойому розвиткові рівнож відмінними законами, працює після своїх власних засад, і метод праці, котрі не є ідентичні з розвоєвими тенденціями фахових приватно-господ. орґанізацій. Бажаним одначе для рільництва і для кооперації являється определення відносин кооперації, зґрупованої біля Унії Кооперативних Союзів, до фахових рільничих орґанізацій, котрі то відносини має уреґулювати осібна умова, оперта на взаїмнім пошануванні повної самостійности обох сторін, що єдине дає запоруку здорового і повного розвитку так кооперативної орґанізації, як і приватних фахово-рільничих.

Про контролю якости потрібних для сільського господарства товарів с.-г. кооперативами в Німеччині.

Кооперативи для забезпечення потреб сільського господарства, поза тим, що вони додатньо впливають на ціни в інтересах сільського господарства, роблять ще й інші послуги, що полягають в перевірці, при гуртовім закупі помічних погноїв і паші, якости відпущених товарів. Так „**Landwirtschafts Ciabes Genossenschaftsblatt**" помістив недавно статтю, котра виказує контрольну чинність кооперативної централі Імперського Союзу сільсько-господарських кооператив Німеччини і унаглядне користи, що їх від цієї перевірки одержала аґрикультура. В 1927 р. куплені продукти були обектом 19.409 контрольних операцій, котрі в 5.984 випадках сконстатували, що продукти були нищої якости. Перевірка дала сільському господарству 114.940 нім. марок титулом надвишки в прибутках, з чого 103.081 на помічних погноях; 9.983 на паші і 1.876 на насінні. Крім того забезпечення сільського господарства продуктами кооперативним способом дало сільському господарству певність в одержанні товарів такої якости, яка є запорукою технічного поступу.

Естонська сільсько-господарська централя „Естонія" в 1928 р.

Кооперативна централя „Естонія" займалася в 1928 році виключно вивозом масла та інших молочних продуктів. Вона за рік вивезла 119.548 барилів масла, які заняли 54.23% цілого вивозу масла з Естонії. В протязі чотирох

останніх років загальний оборот приналежних до „Естонії“ кооператив був слідуючий:

За 1925 р.	Кор.	16,623.640.—
„ 1926 „	„	20,386.090.—
„ 1927 „	„	20.955.198.—
„ 1928 „	„	23,694.496.—

Сільсько-господарська кооперативнана централя „Естонія“ посідає пять великих молочарень на провінції і одну молочарню в Таллїні (Ревель). Остання достарчає передовсім молоко і інші молочарські продукти для мешканців столиці.

Крім того ця централя має в Таллїні три склепи для детайлічної продажі тих-же продуктів. Вона удержує також молочарську школу, в якій приготовляє спеціялістів.

ГОСПОДАРСЬКА ХРОНІКА.

Грошевий ринок.

Курс доляра і інших валют. В часі між 7—11. січня 1930 р. на варшавській біржі не панувала виразна тенденція. В незначних розмірах поправлялися доляри, чеські корони, австрійські шілінґи, італійські ліри. Знижкували фунти штерлінґів, французькі й швайцарські франки та інші валюти.

Попит на доляри був малий і ціна його обнизилася до 8.87½ за один доляр П. А. С. Д.

На приватному ринкові 1. доляр коштував 8.87 зл.

За інші валюти платили у Варшаві 11-го січня 1930 р.:

Анґл. фунти штерлінґів (за 1 ф.)	43.35
Французькі франки (за 100 фр.)	35.01
Швайцарські франки (за 100 фр.)	172.59
Чеські корони (за 100 кор.)	26.35
Австрійські шілінґи (за 100 ш.)	125.39
Золотий карбованець коштував	4.65

Товаровий ринок.

Гуртові ціни за головні збіжа на визначніших **світових ринках** (біржах) в долярах за квінтал (цетн.):

	Пшениця:		Жито:	
	23—31 XII. 1929.	1—8 I. 1930.	23—31 XII. 1929.	1—8 I. 1930.
Берлін	5·85	5·95	4·04	3·95
Чікаґо	4·65	4·65	4·13	4·03
Ліверпуль	5·22	5·39	—	—
Відень	—	4·54½	—	3·44½
Буенос-Айрес	4·68	4·69	—	—
Гамбурґ	5·15	5·28	3·90	—

	Овес:		Ячмінь:	
Берлін	3·67	3·59	4·64½ 4·11	4·66½ бр. 4·04 (зв.)
Чікаґо	3·24	3·21	— 2·92	— 2·91 (бр.)
Ліверпуль	3·87	3·78	—	—
Буенос-Айрес	2·55½	2·31	—	—
Відень	—	3·10	—	4·30

Звишка цін для пшениці триває далі. Жито падає в ціні всюди, як рівнож і овес та подекуди і ячмінь.

На польських торгах і біржах в часі між 7—11. січня 1930, тенденція для всіх родів збіжа була дуже слаба. Запотребування незначне. Ціни знижкували далі. Подача задовольняюча.

За 100 кґ. в злотих платили у Варшаві льоко стація Варшава:

Пшениця	39.00—40.00
Жито	23.00—24.00
Ячмінь (бр.)	27.00—28.50
Ячмінь (зв.)	23.50—24.50
Овес	21.00—22.00

В Познані (заціловаґонові нагрузки):

Пшениця	36.50—38.50
Жито	24.50—25.00
Ячмінь (бр.)	26.25—29.25
Ячмінь (зв.)	23.25—24.25
Овес	18.00—20.00

У Львові за 100 кґ. (парітет Підволочиська):

Пшениця	33.25—34.25
Пшениця (двір.)	36.00—37.00
Жито	22.00—23.00
Овес	17.75—18.75

На Волині жито від 1—15. І. 1930 р. 21.50—22.50.

Мука. На ринку застій. Знижкувала незначно житня мука (у Варшаві).

Дня 11. I. 1930 платили у Варшаві за 100 кґ. в злотих: пшеничної муки люксусової 71.00—74.00, 4 0 — 61.00—64.00; житньої 70% — 40.00—41.00.

В Познані — пшенична 65% — 57.51—61.50; житня 70% 38.50.

Каша. Нотовано у В ршаві 17. I. 1930. за 100 кґ. в злотих: ячмінна 1 сорт 39.00, 2 сорт 38.00; перлова А 60.00; гречана палена 53—55.00; ломана 51—52.00; біла 56—58.00; біла ломана 54—56.00; краківська 1 сорт 75.00—102; 2 сорт 75—85.00; пшоняна 1 сорт 52—62.00; 2 сорт 57—58.00. Заінтересування незначне.

Фасоля. У Варшаві платили дня 17. I. 1930. за 100 кґ. в злотих: біла фасоля 85—92. цукрова 100 зл.

Ґрис. За 100 кґ. платили у Варшаві дня 11. I. 1930 в злотих: пшеничний грубий 20.00—21.00, пшеничний середній 16.00—17.50; житній 13.00—13.50. В Познані пшеничний 17.50—18.50, житній 15.00—16.00. У Львові пшеничний (без мішка) 13.75—14.25, житній (без мішка) 12.00—12.50.

Паша. Дня 11. I. 1930 р. Варшава за 100 кґ. в злотих: конюшинове сіно 15.00—17.00, звичайне сіно 11.00—13.00; солома проста 9.00—11.00.

Львів сіно 1 сорт 10.00—13.00, 2 сорт 8.00—9.00; солома молоч. 7.00—9.00.

Макухи. У Варшаві 17. I. 1930. за 100 кґ. льняних макухів платили 42—45 злотих.

Смалець у Варшаві 17.I. 1930. в гурті за 1 кґ. в злотих: краєвий 3.65, американський 3.50.

Солонина у Варшаві 17.I. 1930, в гурті за 1 кґ.: краєва 3.45 зл., американська 3.40 зл.

Худоба і мясо. Від другої половини грудня ціни падали. Подача перевищувала консумційне запотребування. Худий товар мав більший попит.

На ринку безрог тенденція що до цін стримана, настрій вижидання. За 1 кґ. живої ваги платили у Варшаві 11. I. 1930 р. 2.45—2.75 зл. В Познані повнотучні свині вагою 120—150 кґ. зл. 250—258, від 100—120 кґ. жив. ваги зл. 240—248, від 80 до 100 кґ. ж. в. зл. 230—236, свині звичайні понад 80 кґ. зл. 214—224. Беконові — 214—224 зл.

Ціни худоби в Познані 11. I. 1930. в зл. за 100 кґ.:

воли: 106—142, корови: 80—150, ялівки: 96—152, телята: 140—200, барани і ягнята: 140—154.

Масло. Тенденція для цін на масло утворювалася в першій половині січня знижкова. Продукція знаходиться на високому рівні, але експортові можливости погіршуються; ніщо не промовляє рівнож за збільшенням краєвого запотребування. Треба чекати, що знижка потреває далі. Ціни на 20% нищі від цін минулого року в тому-ж сезоні.

У Варшаві дня 17. I. 1930, пратили за 1 кґ. в гурті: десерове 1 сорт 5.80, 2 сорт 2.60, солоне 5.40.

У Львові за 1 кґ. в злотих (детайль): десерове 6.00; звичайне 5.60.

Яйця. Сучасне положення за час 15—31. XII. 1929 і 1—15. I 1930 р. на світових яйчарських ринках сильно відріжняється від нормального для цеї пори. Завдяки мягкій зимі яйця нової продукції зявились на ринках раніш ніж звичайно. Для консерованих яєць витворилась надзвичайно некорисна ситуація, бо попит на них був мінімальний. Ціни до перших днів січня, на загал, утримувалися на одному рівні, не виказуючи звишкової тенденції; навіть передсвяточний період не приніс помітнішого поліпшення і оживлення.

В першій половині січня майже на всіх ринках зазначилась нагла і сильна знижка цін, викликана збільшеними привозами яєць нової продукції, а також доставами консервованих яєць, що їх купці — навіть зі стратами для себе — в останніх днях випустили в більших кількостях на ринок, боючись, щоби консерви не залишились нерозпроданими до кінця їхнього сезону.

Німеччина. Настрій сильно ослаблений, тенденція знижкова; за одно яйце франко ваґон Берлін платять у фениґах: німецькі питні важчі за 65 ґрамів — $16^1/_2$, польські нормальні 10—$10^1/_2$; консервовані нормальні $8^1/_2$—9.

Анґлія. Дальша знижка цін для всіх сортів; за 120 штук в Льондоні платять в шілінґах і пенсах: анґлійські 18 0—22/0, польські блакитні 12/9—13/0, польські червоні 8/6.

Австрія. Ціни спали, тенденція — особливого для консервованого товару — дуже слаба; за одно яйце в сот. австр. платять: польські яйця $17^1/_2$—$19^1/_2$, яйця з холодільників $14^1/_2$—18.

Польща. В краю в останніх днях, при слабому заінтересуванні заграничних купців і збільшуючихся привозах яєць нової продукції, ціни сильно опустилися. Положення для вапнованих яєць дуже тяжке. Коли тепла погода утримається на далі, за пару тижнів треба чекати початку експорту яєць нової продукції. Успокоєння цін може наступити тільки в тому разі, якщо погода зміниться і прийдуть мороди. Ціна експортового товару франко границя утримується коло 30—31 долярів.

Бохня. Ціна 24-копової скриньки впала з зл. 275 до 260.

Станиславів. Завдяки теплій погоді, яйця нової продукції надходять все в більших і більших кількостях.

Варшава. Тенденція знижкова, 24-копова скринька зл. 250, 1 кільограм зл. 3.40.

При теперішній конюнктурі треба сподіватися дальшої знижки.

Торговельний білянс Польщі в грудні 1929 р. після тимчасових обрахунків головного статистичного уряду представляється так:

Вивезено 1,778.707 тон товарів вартости 254.751 тис. зл. Привезено 372.339 тон товарів вартости 214.310 тис. злотих. За місяць вивіз зменшився у вазі на 292.472 тон вартістю 1.386 тис. зл. В привозі наступило збільшення ваги довезених товарів на 56.251 тон вартости 29.067 тис. злотих. Додатне сальдо торговельного білянсу — перевага вивозу над довозом — знова зменшуючись. виносило 40.371 тис. злотих.

У вивозі зменшилися споживчі артикули (на 5.2 міл. зл.), залізні вироби (на 3.4 міл. зл.), сирівці й вовняні півфабрикати (на 3.6 міл. зл.), живі звірята (на 2.2 міл. зл.), деревні вироби й матеріяли (на 3.4 міл. зл.) та вугіль і нафтові перетвори (на 10.5 міл. зл.).

В привозі збільшилися також споживчі артикули (на 3.6 міл. зл.)

Річний торговельний білянс Польщі разом з Ґданськом представляється в 1929 р. так:

Вартість привозу виносила 3,112.555 тис. зл. при вазі 5,087.938 тон. Вивіз виказав вартість 2.813.359 тис. зл. при вазі 21,037.919 тон. Неґативне сальдо за рік рівняється 299.196 тис. зл. Воно зменшилося в порівнанні до сальда 1928 року на 554.978 тис. злотих.

Додатне сальдо торговельного білянсу не є потішаючим фактом, бо остає без додатнього впливу на господарську сітуацію в Польщі. Являючись головно наслідком зменшення довозу, воно й після висновку „Конюнктури Ґосподарчей“ уважається за перехідне явище. Під зглядом якостевим активність торговельного білянсу не віщує рожевих надій, бо в цьому відношенні він представляється некорисно для Польщі: що правда вивозиться розмірно богато промислових виробів (вугля, зеліза, нафти, цукру), але продається їх дешево і зі стратою... для народнього господарства, але не для промисловців які свої страти на експорті покривають за рахунок краєвих консументів, і рільництва, які приневолені дорого платити за промислові вироби. Звідци велике розіпняття між цінами за сільсько-господарські й промислові вироби (ножиці) на некористь перших.

Польський Банк обнизив дисконтову стопу. Дня 30. січня ц. р. на надзвичайному засіданні ради польського емісійного банку ухвалено обнизити з днем 31. січня ц. р. дисконтову стопу з 8.5 проц. на 8 проц., а заставничу стопу з 9.5 проц. на 9 проц.

Практично це значить, що кредити, уділювані банком (головно під векслі) будуть тепер дещо дешевші. При грошевім застою в Польщі це зниження може мати певне значіння на подешевлення кредиту взагалі, оскільки приневолить також приватні банки до зниження ставки. Чи це станеться, побачимо швидко. Все залежить від того, чи і в якім розмірі польський Банк викине на ринок капітали для кредитування приватних банків та двох інших державних банків (Рольного і Краєвого Господарства). Побачимо.

„Валютою нинішнього дня є протестований вексель“ — так висловився в бюджетовій дебаті один з послів. І справді відсоток протестованих векслів дійшов в Польщі до дуже великих розмірів, ба досягає 11 проц. То значить, що найменше що десятий вексель підписується, знаючи, що він не буде вчас викуплений. Також в українській кооперації вже появляються залеглости у виплатности векслів. Тому треба вести діла кооперативних уста-

нов дуже обережно і не затягати легкосердно кредитових зобовязань не маючи певности, що буде спосіб їх покрити в час.

Міністер хліборовства про причину спаду цін с.-госп. продуктів.

Новий польський міністер хліборобства Л. Янта-Полчинський приняв 25. січня представників преси, перед якими склав довшу заяву про свої наміpeння. Нас цікавить головно, як міністер дивиться на причини знижки цін рільних продуктів. Отже міністер заявив:

„Причини є зовнішні і внутрішні. Від довшого часу зазначується в цілім світі тенденція до зменшення споживання мучних продуктів. Цей факт, а не надмірний в порівнанні до передвоєнного часу зріст продукції збіжа спричинює, що над міжнадорнім збіжевім ринком тяготять днесь величезні запаси збіжа, непроданого в давніших збіжевих кампаніях, а особливо запаси пшениці. В загальній кризі жито, начальний продукт польського рільництва, находиться в особливо важкому положенні. Ціни жита на міжнародньому ринку залежать не лише від подачі цього продукту, але рівнож від ціни пшениці з одної сторони і посівних збіж з другої. Треба додати, що збір жита в цьому році був добрий та що Німеччина своєю високою експортовою премією причинилася до обниження ціни жита на імпортуючих ринках. — Як внутрішні причини кризи міністер назвав брак готівки у хліборобів що примушувало їх випродувати зерно, задержка у нормальному допливі закордонних капіталів".

Звертаємо увагу на те, що наш журнал уже в грудні (і в січні), в передових статтях, підчеркнув, що причиною катастрофічної знижки цін збіжа, не є надпродукція, тільки зниження консумції хліба; ми через те і назвали сучасну крізу — крізою недоїдання. Наш погляд находить тепер підтвердження з офіційного джерела.

А коли так є, тоді і висновки, які ми зробили, мусять бути правильні. Ці висновки зводилися до того, що боротися з крізою можна тільки через збільшення спожиття в краю і то як в місті, так тим більше на селі.

А для того мусить в першій мірі держава змінити свою податкову політику, зменшити цей тягар, що придавлює населення. Як це вона зробить — чи счеркнувши поважні цифри із видатків на зброєння, чи іншим способом — і чи взагалі це польська держава зробить — не знаємо. Але знаємо, що це є одинокий вихід, що іншого нема та що без того всі балачки про боротьбу з крізою, всі експортові премії та привозові мита будуть товченням води в ступі.

Не менше значіння як податки, а може навіть значно більше, мають ножиці. Село вже не годне довше платити тих цін за промислові продукти які є. Мусить бути ясно, чи держава хоче далі, щоби село платило премії картелям і взагалі промислові. Коли так, то шкода й думати про направу відносин.

Рільничі круги домагаються збіжевого монополю.

Крім Норвегії, де вже заведено збіжевий монополь, також в Чехословаччині йде кампанія аґрарних кругів за введенням державного монополю на довіз збіжа із заграниці. Такі самі голоси чути вже і в Польщі. До недавна існував збіжевий монополь у Швайцарії, як знаємо в Рад. Союзі весь імпорт товарів із заграниці є в руках державних орґанів.

Як бачимо, засадниче недовіря до вмішування держави в торгівлю уступає місця протилежній думці, яка доходить навіть до монополю. На державу звертаються очі всіх, хто відчуває господарську скруту. Очевидно є в тім богато пересади, а є і чимало шкідливого, коли кожна держава намагається цілковито замкнутися від решти світа. Це є однак наслідки міжнаціонального і міждержавного напруження, яке розідає Европу, а тепер захопило вже й Америку.

Переговори Поляків з німецькими експортерами збіжа в справі спільного вивозу збіжа до північних країн роспочалися 18. січня б. р. Представниками німецьких збіжевих концернів були п. п. Зінасон і Гірш. Німецький уряд заступали п. п. комісар д-р Бааде і радник д-р Дірінґ. Наради почалися довшою конференцією в міністерстві промислу і торгівлі разом з представниками польської збіжевої політики та торговельних кругів на тему порозуміння експортерів збіжа Польщі і Німеччини в цілі спільних виступів на північних ринках. Пізніше відбулася під проводом премієра Бартля конференція зацікавлених міністрів — рільництва, промислу й торгівлі та скарбу. Переговори малиб довести до скорого

порозуміння обох сторін з огляду на неустаючу знижку цін на збіжжа, яку що дня нотує біржа. На нарадах обговорювалася м. ін. справа законтрактування Німцями в Польщі поважної кількости жита на експорт.

В результаті цих переговорів уповноважений Польщі дир. міністерства промислу й торгівлі п. Соколовскі виїхав 24. січня до Берліна з метою підписання провізоричної умови Польщі з Німеччиною в справі вивозу жита на північні ринки. Продовження переговорів що до заключення порозуміння в справі експорту збіжжа на протяг кількох місяців відбудеться вже в Берліні. Ходить про утворення спільного бюра для концентрації вивозу збіжжа з Польщі й Німеччини.

На думку орґанізаторів спільної вивозової акції, остання має вплинути в найблищому часі на звишку цін збіжжа. Тому рільники стримуються наразі від продажі своїх запасів по низьких цінах, жиючи надією на скоре поліпшення цін. Збіжева біржа в Познані вже занотувала вищі ціни, а саме 22.50—23 зл. за 100 кґ. при значнішому оживленні.

Підписання польсько-німецької збіжевої умови сталося 27. січня б. р. На підставі цієї умови півдержавні німецькі збіжеві концерни Шаєра закуплять в Польщі біля 35—40 тисяч тон жита по ціні 20 проц. вищій від нотувань польських збіжевих бірж. Трансакцію започаткував Рільний Банк, продавши вже 20 тисяч тон державної збіжевої резерви. В терміні до 10. лютого припиниться з польської сторони преміювання вивозу, інакше кажучи Німці на цей час запевнили собі виключний збут жита на закордонних ринках. Тому, що розпіпняття цін жита між Варшавою і Берліном виносить зл. 11.75 на 100 кґ., німецькі концерни, замісць того, щоб користати з преміованого у висоті 6 марок за 100 кґ. вивозу власного збіжжа, уважали за корисніше закупити дешевше жито в Польщі і продавати його самі, виелімінувавши з закордонних ринків конкуренцію польського збіжжа.

Знову „збіжеві резерви“. В рр. 1927 і 1928 держава, в значній мірі під натиском аґрарних кругів, почала закуповувати в осени і зимі збіжжа, творячи так звану збіжеву резерву. Як відомо фінансовий успіх цього підприємства був, особливо в р. 1928/29, сумний, приносячи скарбові кільканацять мілюнів втрати. Нагромаджену за попередню зиму збіжеву резерву, закуплену по доволі високій ціні, треба було випродати по дуже низькій ціні і то не прямо, а через німецький збіжевий концерн Шаєра. Цієї осени Банк Рольни, очевидно бажаючи своєю інтервенцією вплинути на звишку цін, зачав у листопаді знову закуповувати збіжжа, однак в початку грудня заперестав цього, очевидно наполохавшися знижки цін і можливих нових страт.

На днях одначе принесли часописи вістку, що Банк Рольни продав до Німеччини (тому-ж самому Шайєрові) 2.000 ваґонів збіжжа та що з цього приводу розпічне на ново закупно збіжжа в краю. Круги збіжевих торговців в Польщі є невдоволені з такої діяльности Рольного Банку, підносячи заміт, що банк руйнує приватну торгівлю, а спеціяльно експортерів. (Експорт збіжжа з Польщі поза познанським кооперативним синдикатом і 2—3 польськими фірмами, є в руках аґентів і комісіонерів заграничних фірм, головно німецьких і данських).

Знесення вивозового мита за ґрис. В Деннику Законів ч. 85 з дня 14. грудня 1929 р., поз. 631, появилося розпорядження міністрів скарбу, промислу й торгівлі та рільництва про те, що вивозове мито за пшеничний і житній ґрис передбачене арт. 221. митної тарифи, не буде побиратися від 15. цвітня.

Домагання безмитного вивозу макухів. В цій справі підняв ініціятиву Союз хемічного промислу, усильно домагаючись скасування вивозового мита на макухи з уваги на надмірне скупчення цього продукту в краю, яке спричинило, при його слабому збуті, припинення праці оліярень на Віленщині. Ці оліярні виробляли олії дуже необхідні в хемічному промислі.

Вивіз безрог з Польщі падає. Відомости про спад експорту безрог з Польщі, подані в „Кооп. Республиці“ за січень б. р., доповнюємо тут новішими даними. Вивіз безрог характеризується вже від довшого часу тривалою і швидко проґресуючою знижковою тенденцією. В листопаді 1929 р. кількість вивезеного товару поважно зменшилася в порівнанні навіть до жовтня тогож року.

І так подача безрог у Польщі на віденський ринок виносила в тому місяці всього тільки 3.933 штуки тижне-

во (в жовтні — 6.209, у вересні — 9.767), ц. то зменшуючись майже на половину.

Середня тижнева подача безрог з Польщі на празький ринок виносить за той самий час: 7.868, 10.042 і 12.134 штук.

Ріжниця у вивозі безрог між листопадом і жовтнем виказує 6.017 штук при загальній кількости 59.000 штук безрог, вивезення з Польщі у листопаді минулого року. Для порівнання згадаємо що в листопаді 1928 р. вивезено було 90.561 шт., а в листопаді 1927 р. — 70.488 штук.

Причину упадку вивозу безрог вбачають у високих краєвих цінах, спричинених малою подачою.

Преміювання вивозу мясних і товщевих перетворів. З метою підпертя експорту мясних і товщевих перетворів уряд постановив розширити обовязуючу тепер засаду звороту мита при вивозі беконів і пекльованих шинок з Польщі на всі роди мясних перетворів, вивожених в стані соленому, пекльованому, вудженому або консервованому в пушках.

Висота мита, яке повертатиметься при вивозі цих артикулів виноситиме 15 зл. за 100 кґ. Зі звороту мита будуть користати експортери.

Крім того з повищої постанови користатимуть вивозовці вепрових товщів, а особливо солоної чи вудженої солонини та смальцю.

Оголошення роспорядку впроваджуючого в життя згадану постанову дотичних міністрів треба чекати в найкоротшому часі.

Звишка цін на бекони, що походять з Польщі. В першій половині січня б. р. запанувала несподівано звишкова тенденція на анґлійському ринкові, при збільшенім запотребуванні і сильнішому попиті на закордонні бекони. В звязку з цим польські бекони піднеслися в ціні на 4 шіл. Підносилися також бекони радянські та з інших країв, крім данських і шведських, які не виказали жадних змін. В січні б. р. ціни на бекони в Анґлії були богато вищі від минулорічних цін в тому самому часі. Припускають, що запотребування зростатиме і ціни не впадуть.

З Польщі доставлялося на лондонський ринок щотижнево в місяці січні б. р. біля 1.500 штук беконів. Не зважаючи на вищі ціни, експорт беконів з Польщі всежтаки є дефіцитовий з причини високих цін на безроги в краю.

Частинне порозуміння польських млинів в Галичині. 31-го січня б. р. повстала в Кракові спілка „Польський Промисл Мучний“, в склад котрої увійшли млини: Френкля в Перемишлі, Шанцера в Тарнові та Лушчарні й млини краківські. Метою спілки є спільний закуп збіжа і продажа млива, збільшення капіталу та обмеження взаїмної конкуренції. Порозуміння торкається тільки пшениці. Акцію спілки фінансує „Товариство для торгівлі збіжам в Кракові. Нечинні дотепер млини Шанцера і Френкля роспочали працю поки що в обмеженому розмірі. В той спосіб польський млинарський промисл пробує рятуватися з дуже тяжкої сітуації, в якому він опинився в наслідну загальної господарської кризи — низьких цін муки(?!), незначного збуту за кордон і слабого запотребування в краю. Стоїмо отже перед повстанням нового картелю.

Картелі найбільшим ворогом суспільства! Навіть дуже праві по своїм напрямку ґазети голосно вже називають головного виновника високих цін за промислові товари. Тим виховником є картелі (змови промисловців), які за останніх три-чотири роки охопили вже майже всі ділянки гуртової торговлі. Вугіль, нафта, зелізо, машини, текстиль, обува і шкіри, цукор, спірт і т. д., все те нині картелізоване приватниками, інші галузі є в руках варшавського монополю. Картелі використовують митну охорону держави для того, щоби держати ціни як найвище; навіть більше: чимало картелів появилося власне для того, щоби всі фірми були солідарні в шрубованні цін, щоби ніхто не виломлювався з під загальної карности і не бажав шляхом знижки цін робити другим конкуренцію.

Картельна система стала опиром, який ссе матеріяльні соки з цілого суспільства. Не може бути мови про направу відносин, поки не буде знесена система охоронних мит на промислові продукти і не буде допущений із заграниці дешевий фабрикат. Чи може приміром подешевіти полотно і бавовняні товари, коли мито на 1 метер полотна стоїть 1.30 зл., а за кільо трикотажного товару 30 злотих? Чи дивниця, що при таких відносинах черевики

в Польщі стоять рівно два рази тілько, що в Чехословаччині?

Переживаємо крізу. В торговлі застій, мало хто що купує. Сама льоґіка каже, що в такій сітуації треба обнизити ціни і рух оживиться. Та польські картелі роблять не те. Навпаки, деякі з них мали навіть тільки сміливости, що **піднесли ціни** (прим. вугіль в жовтні, цукор і т. д.)!

Це не те, що розпорошене і зорґанізоване селянство. Тут рішає змова, орґанізація і дисципліна!

З життя і практики капіталістичних установ. До окружного суду Варшаві надійшла скарга кількох акціонерів одної акц. спілки, з домаганням уневажнити білянс. Позовники твердять, що зиск, виказаний дирекцією, а саме 4 проц. від капіталу є за малий і бувби значно більший, якби ґрупа, що керує спілкою, не визначила дирекції зависокої винагороди (200 тис. зол. за рік). Як твердять польські часописи такий спосіб господарки є загально поширений в акц. спілках. — Як пише „Слово польське", його співробітник мав розмову з директором одного банку такого змісту: На його запит, як це сталося, що банк міг дати 40 проц. дивіденди, директор відповів:

— Зовсім просто. Не укриваємо зисків. Цей звичай укривання зисків є на стільки поширений, що цього року на 87 підприємств, нотованих на равшавській біржі, заледво 38 виділило дивіденду, а з тих знову тільки 18 було таких, що дали дивіденду у розмірі понад 10 проц.

Так практикує капіталістичний світ, ухиляючи свої зиски від оподаткування.

Перший транспорт радянської пшениці доставлено на німецький ринок 24. січня 1930 року до Кенінґсберґа в кількости 1.200 тон. Частинно спродано цей транспорт в Кенінґсберґу, а частинно в Гамбурзі. Трансакції переводить рад. торговельне представництво в Берліні.

Норвеґія завела збіжевий монополь. Закон у цій справі увійшов в життя з днем 1. липня 1929 р. Монополь заведено для імпорту пшениці, жита, ячменю, вівса, всіх збіжевих продуктів та продуктів, головною складовою частиною яких є збіжа. Товари, що підлягають монополеві заборонено вивозити без спеціяльного дозволу. Завданням монополю є довіз збіжа і збіжевих продуктів, конечних для заспокоєння потреб людности, закуп норвежського збіжа та продаж цих товарів по однакових для всіх цінах. Монополь мусить не лише покрити свої видатки, але й дати зиск, котрий зуживається виключно на збільшення фондів потрібних для реґулювання цін і для дальшого розвитку діяльности монополю.

Щоб на випадок війни покрити мінімальне запотребування бодай одного року, монополь м. ін. робить запаси збіжа, роспоряджаючи відповідними складами.

Закупи робляться на засаді оферт закордонних експортів збіжа. Трансакції купна переводяться після торговельних засад та по риночних цінах в залежности від сорту і якости збіжа. Ціни продажі для всіх сортів збіжа заведено однакові в цілому краю і встановлюється їх на підставі цін на світових ринках. Привозове мито з часу заведення монополю знесено.

Монополь уложив також умову з норвежськими великими млинами, котрі зобовязалися приймати імпортоване збіжа по сталій ціні. Млини переховують збіжа і муку у себе, продаючи продукти перемолу на власну відповідальність і подаючи монополеві місячні звідомлення з доконаної продажі. Для сортування зерна і переховування засобів насіння монополь збудував ряд елеваторів в кількох центральних округах. З малими сільськими млинами також заключена умова на доставу їм від монополю збіжа по таких цінах, щоб вони могли витримати конкуренцію з великими млинами.

Крім обовязку забезпечення краю імпортовим збіжам і мукою монополь має завданням підпирання краєвої продукції збіжа. В тій цілі закуповує від місцевих продуцентів ціле придатне для споживання збіжа. Це збіжа оплачується по т. зв. проданих цінах, цебто по ціні муки без коштів перемолу. То значить, що за місцеве збіжа монополь буде платити при одній сталій ціні стільки, скільки коштує імпортоване збіжа плюс кошти перевозу, ц. то. місцеві продуценти дістають ціни вищі на кошти перевозу від цін, які монополь платить за збіжа довезене з закордону.

З ПРЕСИ І ЖИТТЯ.

За богато песимізму.

Як доносить „Новий Час“, дня 25. грудня 1929 р. відбувався у Львові зїзд членів Союзу Українських Купців. На зїзді тім, крім інших рефератів, був виголошений теж реферат посла Д. Палієва на тему: Торговля і промисл в національнім життї. Той-же самий часопис помістив текст названого реферату, в якому є теж місце, присвячене відношенню між приватним купецтвом і кооперацією. Якраз те місце реферату посла Палієва викликає з точки погляду кооператора оправдані сумніви що до оцінки ролі, завдань і перспектив розвитку української кооперації. Посол Палїїв говорив до зібраних купців:

„Не дивуйтеся, що в своїх початках ви стрічаєтеся з незрозумінням, труднощами, з колодами киданими вам під ноги. Не дивуйтеся, що сьогодня немає гармонійного суперництва між приватною ініціятивою і другою формою торговлі й виробництва — кооперацією. Це явище переминаюче. Воно зникне з хвилею, як всі суспільно-господарські чинники себе остаточно оформлять, знайдуть свої русла“.

Вже тут нам не все зрозуміле. Що таке „гармонійне суперництво“? Чи не є це contradictio in adjecto? Коли є гармонія, то не може бути суперництва.

Останню думку автор далі розвиває в такий спосіб:

„Для всебічного розвитку нації є конечним існування обох форм торговлі і виробництва, приватної і кооперативної. Є ділянки, яких ніколи не охопить кооперативна система, а тільки приватна ініціятива. І є ділянки, перед якими безрадно стоїть прив. ініціятива, їх заповнити може тільки кооперативна форма. — Але й на тій самій площі у нас ще далеко до потреби, конечности безпощадної боротьби між тими двома формами. Бо місця для обох ще так богато, що щойно за довгі десятки, а може сотні літ можна предвиджувати конечність ґенерального бою між тими двома формами“. —

Засаднича теоретично-економічна теза референта голосить, як бачимо, що приватна і суспільна ініціятива мають вже начеб-то з природи дане розмежування своєї компетенції. Признаємося, що теза ця для нас цілком нова, та що цій тезі перечать факти життя. Хіба мало пролито чорнила в пресі, що обороняє інтереси приватного купецтва, для того, щоб понизити в очах суспільства кооперацію та її методи праці? Хіба мало було і є заходів приватної торгівлі перед урядами, щоби утруднити, ба навіть унеможливити працю кооперативних обєднань? Чи Шан. Референтові не приходилося чувати дещо про боротьбу картелів з кооперацією, навіть в Польщі?

Нема і не може бути „природнього“ розмежування господарських компетенцій (очевидно, в системі свободи торгівлі, бо в системі господарської диктатури (Совіти, Італія) справи стоять інакше). Це булоб навіть противне засаді вільної конкуренції, якої кооперація в цілости все таки не відкидає.

Яке поле ділання є „природнє“ чи „властиве“ кооперації? **Рішучої** відповіді на це питання не поважиться днесь дати ні один кооператор, ні один вдумчивий і обережний економіст. Успіхи кооперації такі величаві, для многих такі несподівані, що всякий волить радше бути обережним з пророцтвами... Колись, в 90-х роках, пані Беатріче Поттер, тоді панна, днесь старенька подруга Сіднея Вебб-а, найкращого теорика самоврядування, професійного руху та кооперації в Анґлії, в своїй праці про анґлійську споживчу кооперацію, заризикувала твердження, що кооперація мабуть ніколи не візьметься за орґанізацію комунікації то-що. Днесь, по близько 40 роках, ця сама пара подругів не вагається ставити твердження, що не буде нічого дивного, коли кооперація візьметься за почтове діло...

На нашу думку, булоби не добре, колиб думки в роді приведених вище посла Палієва мали стати міродайними для кооперативних робітників у виборі поля праці кооперації. Бо й справді, говорім фактами: майже у кожному селі днесь маємо по кілька приватних українських склепів (переважно це бувші крамарі і справники кооперативи). Як-же тут обійтися без конкуренції? Кого запитувати про рішення, хто ко-

му має уступити місця? Таке саме трапляється вже й по містах; вже і преса нашого купецтва виступала проти кооперації та її гуртівень. Так є, так мусить бути і нема в тім нічого неприроднього чи шкідливого з національно-господарського боку.

Ми, як Українці, радіємо кожним новим українським варстатом праці. Хай вони ростуть, бо краще, щоб були українські купці, як чужинецькі. Ми кооператори, незалежно від того маємо дбати про розбудову кооперативних клітин. Кооперативна установа, яка підляже у тій (чесній) конкуренції, дасть тим доказ, що вона працювала за дорого, що була за мало кооперативною. Ми-ж все таки, як кооператори, віримо, що більшість кооперативних установ таки докаже своє право на існування і мало-помалу буде приводити до того, що обмін товарами і грішми буде відбуватися способом спілчанським, з виключенням приватного посередництва.

Коли це наступить? За десятки чи за сотні літ? Не беремося судити — але й годі помиритися з тим, щоб штучно вже днесь обмежувано кооперативну ініціятиву до лиш деяких, (та ще й невідомого котрих) ділянок.

(К.)

ВСЯЧИНА.

Неподільність сільських господарств. Міністерство с.-г. реформи в Польщі поновило ініціятиву в напрямі обмеження надмірного поділу ґрунтів і з тим наміром приготовило відповідний проєкт закону, переславши його до Ради Міністрів.

Після цього проєкту поділ рільних і огородничих господарств, повставших в наслідку перебудови с.-г. устрою, допускатиметься тільки під умовою, що кожна з виділених частин сама або разом з ґрунтом, з котрим має творити одне господарство, буде відповідати нормам життєздатного господарства.

Норми життєздатних господарств усталюватиме для поодиноких округ і поодиноких кляс ґрунтів та родів вижиткования їх Рада Міністрів на внесок міністрів с.-г. реформи та рільництва по узглядненні засади, що за життєздатне узнається таке господарство, котре може запевнити утримання і забезпечити працю пересічній родині, складаючійся з 4-х осіб.

Чи будуть закордонні кредити? Міністр промислу і торгівлі Квятковскі видав недавно брошуру п. з. „Rekonstrukcja gospodarcza Polski" в якій міститься такий уступ:

„**Ministerjum przemysłu i handlu posiada zbiór wycinków prasy zagranicznej, która, cytując pisma i artykuły polskie, dochodzi do wniosku, że należy się wstrzymać z udzielaniem jakichkolwiek kredytów organizacjom gospodarczym Polski, gdyż jej stan gospodarczy nigdy nie był tak zły i katastrofalny, jak obecnie**".

З цього приводу автор брошури підносить цілий ряд замітів проти опозиційної преси в Польщі. Між замітами є навіть й „державна зрада".

Від Адміністрації: З цим числом розсилається всім передплатникам „Кооперативної Республики" в 1929 р. „Зміст" „Кооперативної Республики" за мин. рік.

Видає: Ревізійний Союз Українських Кооператив.
За редакцію відповідає: Іван Филипович.

Друкарня Вид. Спілки „Діло", Львів, Ринок ч. 10.